

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

FAKULTA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Prevence sociálně patologických jevů na základní škole

České Budějovice 2016

VYPRACOVALA: Lenka Illyová

VEDOUCÍ PRÁCE: PhDr. Marta Franclová

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské - diplomové - rigorózní - disertační práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných ... fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Prachaticích dne 27.4.2016

Podpis:

Tímto děkuji PhDr. Martě Franclové za její pomoc, vstřícný přístup a věcné rady při psaní této diplomové práce.

Dále bych ráda poděkovala Gymnáziu Prachatice za možnost provedení výzkumu a jeho zveřejnění, v neposlední řadě metodičce prevence Mgr. Věře Chválcové za pomoc a věcné rady při psaní této diplomové práce.

ANOTACE:

Diplomová práce „Prevence sociálně patologických jevů na základní škole“ se zabývá problematikou těchto jevů, a to s důrazem na teoretická východiska. Práce je rozdělena na část teoretickou a na část praktickou. V teoretické části jsou charakterizovány základní pojmy a rozebrány jednotlivé sociálně patologické jevy. Dále je v teoretické části možné nalézt možné příčiny vzniku těchto jevů či preventivní opatření. V praktické části byla provedena případová studie Gymnázia v Prachaticích, jejíž součástí je také dotazníkové šetření určené nejenom pro žáky této školy, ale i pro vyučující.

Klíčová slova: Prevence, sociální patologie, šikana, drogy, návykové látky, minimální preventivní program

ABSTRACT:

The diploma thesis ‘Prevention of the socio-pathological phenomena at the primary school’ deals with these issues, putting the emphasis on the theoretical basis. The thesis is divided into theoretical and practical part. The basic concepts and the particular socio-pathological phenomena are defined in the theoretical part. Furthermore there are possible causes of formation of these phenomena or precaution in the theoretical part. The main concern of the practical part is the case study of the Gymnasium in Prachatice, its part includes a questionnaire survey intended not only for the pupils but also for the teachers.

Keywords: Prevention, social pathology, chicane, addictive drugs, drugs, minimal preventive programme

OBSAH:

Úvod.....	str. 7
I. Teoretická část.....	str. 9
1. Sociálně patologické jevy	str. 10
1.1. Vymezení pojmu normalita a sociálně patologické jevy	str. 10
1.2. Předmět zkoumání sociální patologie	str. 12
1.3. Charakteristika vybraných sociálně patologických jevů na ZŠ	str. 13
1.3.1. Šikana.....	str. 13
1.3.1.1. Osobnost agresora a oběti	str. 15
1.3.1.2. Typy a stádia šikany.....	str. 16
1.3.2. Kyberšikana.....	str. 17
1.3.3. Záškoláctví	str. 19
1.3.3.1. Kategorie záškoláctví	str. 21
1.3.4. Užívání návykových látek (patologické závislosti)	str. 22
1.3.4.1. Drogy	str. 22
1.3.4.2. Alkoholismus	str. 23
1.3.4.3. Nikotinismus	str. 24
1.4. Příčiny vzniku sociálně patologických jevů	str. 25
1.4.1. Rodina	str. 26
1.4.2. Vrstevníci	str. 27
1.4.3. Školní prostředí	str. 29
1.4.4. Média.....	str. 30
1.4.5. Multifaktoriální příčiny vzniku sociálně patologických jevů	str. 32
1.5. Prevence	str. 35
1.5.1. Primární prevence	str. 36
1.5.2. Sekundární prevence	str. 38
1.5.3. Terciální prevence	str. 38
1.5.4. Pracovník prevence	str. 38
1.5.5. Minimální preventivní program	str. 39
1.5.6. Instituce v systému prevence	str. 40
1.5.6.1. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy	str. 40
1.5.6.2. Odbor školství, mládeže a tělovýchovy krajského úřadu	str. 41
1.5.7. Legislativa v procesu prevence sociálně patologických jevů	str. 41

II. Praktická část.....	str. 43
2. Případová studie školy	str. 44
2.1. Charakteristika školy	str. 44
2.2. Historie školy	str. 45
2.3. Zaměstnanci a žáci školy	str. 45
2.4. Minimální preventivní program.....	str. 46
2.5. Organizace, projekty, mezinárodní spolupráce Gymnázia Prachatice...	str. 47
2.6. Výzkum.....	str. 47
2.6.1. Cíle výzkumu, výzkumné otázky	str. 48
2.6.2. Metodika výzkumu.....	str. 48
2.6.3. Respondenti.....	str. 49
2.6.4. Vyhodnocení dotazníkového šetření pedagogů	str. 50
2.6.5. Vyhodnocení dotazníkového šetření žáků	str. 57
2.6.6. Vyhodnocení výzkumných otázek	str. 77
Závěr	str. 80
Seznam použité literatury.....	str. 83
Internetové zdroje.....	str. 86
Seznam příloh.....	str. 89

ÚVOD:

Předkládaná diplomová práce se bude zabývat sociálně patologickými jevy. Na toto téma je v současné době produkováno spousta odborných článků, publikací či samotných diplomových prací. Avšak většina autorů se stále nemůže na spoustě věcech shodnout. Mohou za stále stoupající kriminalitu mládeže média? Je to mediální tlak, který je na dítě vyvíjen? Vždyť právě média každý den prezentují další a další zprávy, přinášející nám novou dávku vykonaného zla, atentátů či vražd – ať již skutečných nebo domněle plánovaných, a to všechno je podbarveno dramatickou muzikou a ještě dramatičtější výkladem moderátora. Nebo jsou snad na vině počítačové hry se stále propracovanější grafikou? V dnešním technizovaném světě již není problém opatřit si počítačovou hru, kde ustříhnete sousedovi hlavu zahradnickými nůžkami a následně se na mrtvolu například vymočíte (hra Postal II) či tzv. simulátor psychopatického vraha (hra Manhunt)¹. A nebo jsou vinni rodiče kteří dopouštějí, aby se tyto obrazy a hry k dětem dostaly dříve, než vůbec pochopí rozdíl mezi virtuální realitou a skutečným životem?

Tato diplomová práce se samozřejmě nezabývá pouze příčinami vzniku sociálně patologických jevů, ale také teoretickými východisky či prevencí těchto jevů. Téma předkládané diplomové práce bylo zvoleno záměrně. Nejenom z toho důvodu, že patří mezi nejaktuálnější problémy českého školství, ale také proto, že autorka sama má osobní zkušenosti se šikanou.

Celá práce je rozdělena do dvou velkých částí, a to na teoretickou část a následně na praktickou část. V teoretické části se autorka věnuje nejprve teoretickým východiskům a předmětu zkoumání sociální patologie. Jde především o vymezení pojmů, pro následnou práci s daným tématem. Při vymežování pojmů bude použito mnoho zdrojů odborné literatury, a to nejen z oblasti psychologie, ale také například z oblasti sociologie. Cílem je ukázat, že na problém je vždy potřeba nahlížet mezioborově. Následně budou nastíněny vybrané sociálně patologické jevy, které jsou považovány na základních školách za aktuální. I v této části je čerpáno z odborné literatury k tématu, ale také z vlastních zdrojů autorky. Zdroje, které jsou uvedeny jako vlastní zdroj autorky, jsou čerpány z přednášek na Jihočeské univerzitě, a to především z přednášek z katedry Společenských věd (předmět Média, Média v učitelské praxi, aj.), dále také

¹ Obě zmíněné hry byly v několika státech pro nevhodný obsah zakázány

přednášky z katedry Pedagogiky a psychologie. V další části je pak z teoretického hlediska rozebrána prevence sociálně patologických jevů.

Druhou velkou částí práce bude praktická část. Praktická část bude, podobně jako část teoretická, rozdělena do menších kapitol. Praktická část vychází z části teoretické a právě teoretická východiska budou stěžejními při výzkumu. Bude zde rozebrána případová studie školy, přesněji Gymnázia v Prachaticích. Ačkoliv je tato práce nazvána „Prevence sociálně patologických jevů na základní škole“, je v praktické části uvedena případová studie gymnázia. Je ovšem zkoumán pouze nižší stupeň gymnázia, což odpovídá věku žáků základních škol. V případové studii je rozebrána celá škola, v následném dotazníkovém šetření je však zkoumán jen nižší stupeň gymnázia. Jelikož se jedná o případovou studii, nejsou zkoumáni pouze žáci, ale také učitelé. Učitelé jsou zkoumáni především z toho ohledu jaké jsou jejich postoje a názory, co se sociálně patologických jevů týče. V úvodu bude popsáno gymnázium, jeho charakteristika, historie, zaměstnanci, organizace, se kterými gymnázium spolupracuje, projekty, kterých se zúčastňuje a různé mezinárodní spolupráce. Následně je nastíněn výzkum, který byl na této škole proveden a samozřejmě jeho vyhodnocení. Výzkum je proveden dotazníkovým šetřením. Výsledky výzkumu mohou být (a budou) dále použity při tvorbě minimálního preventivního programu na rok 2016/2017.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

1.1. Vymezení pojmů normalita a sociálně patologické jevy

Jak uvádějí v knize Sociální patologie Fischer, Škoda (2009), můžeme v posledních letech zaznamenat značný nárůst jevů, které jsou souhrnně označovány jako nechtěné, nežádoucí či nepřijatelné. Každý z těchto jevů je svým způsobem pro společnost nebezpečným, jde jen o to, do jaké míry se u jednotlivce rozvine. Čím více jsou tyto jevy nebezpečnější, tím větší zájem přichází ze strany široké veřejnosti.

Dle Velkého sociologického slovníku (Linhart, Petrušek, 1996, s.758) je sociální patologie definována jako „*nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí společenské jevy, tzn. Společensky nebezpečné, negativně sankcionované formy deviantního chování. Z hlediska vymezení předmětu badatelského zájmu jde o systematické zkoumání a zobecňování, studium příčin vzniku společensky nežádoucích forem chování*“.

Jak již bylo zmíněno, jedná se o jevy, které jsou nežádoucí, nechtěné a společensky nepřijatelné. Původ slova patologie (pathologie) pochází z latinského pathos, což lze překládat jako utrpení, či choroba. Za zakladatele pojmu sociální patologie je považován Herbert Spencer, který je ve filozofii a sociologii znám především jako zakladatel pozitivismu, a také jako evoluční sociolog. „*Spencer je zastáncem tzv. „organistického“ proudu v sociologii. [...] Jeho přístup hledal podobnost mezi patologií (nemocí) a patologií jako chorobou společnosti*“ (Fischer, Škoda, 2009, s.14). Sociální patologií se zabýval i Spencerův následovník, významný sociolog Emile Durkheim. „*E. Durkheim považoval sociální patologii za vědu o chorobách a nepříznivých skutečnostech, činech a chování, které se odchyľují od stanovených norem, ale současně jsou organickou součástí, komponentou sociálního života. S termínem sociální patologie se setkáváme ve specifických významech od doby Ericha Fromma a tzv. Frankfurtské školy. Podle této teorie představuje sociální patologie nejen problém duševního zdraví jednotlivce uprostřed společnosti, který se neumí přizpůsobit, ale i patologický stav celé (západní) společnosti*“ (Mühlpachr, 2008, s.53, 54).

S termínem sociální patologie pracovala i česká sociologická společnost, za zmínku stojí představitel Arnošt Inocenc Bláha, který označuje sociální patologii za „*úchylné jevy sociálního života*“ a poukazuje na to, že mezi problémy v sociálních zařízeních je přímá spojitost s problémy pocházejícími z osobního života.

Tyto jevy se samozřejmě ve společnosti objevovaly už dříve. Jak v minulosti, tak v současnosti souvisí s pojmem patologie i pojem norma. V díle *Sociologie* Anthony Giddense (1999) můžeme naléznout kapitulu nazvanou Konformita a deviace, kde se autor dostává ke stanovení norem a normálnosti ve společnosti. V souvislosti se sociální patologií je velmi důležité tyto pojmy stanovit. Jak Giddense (1999) uvádí, je norma pravidlo, které řídí chování člověka a propůjčuje mu určitý sociální řád. Normy rozdělujeme na vědomé (například normy týkající se silničního provozu, dodržujeme je, protože jsme si vědomi toho, že je to správné) a nevědomé (takové, podle nichž se například řídí sociální interakce), psané (jsou samozřejmě ty, které mohou být následně sankcionovány) a nepsané. Zároveň však zdůrazňuje, že všichni jsme nejenom konformisty daných pravidel, ale i jejich narušiteli. Každý z nás někdy porušil pravidla, nenajedeme nikoho, kdo by všechna pravidla dodržoval. Dalším faktem, který Giddense zmiňuje je to, že norma není vždy stejná. Závisí na prostoru a času. Jako příklad uvádí rozdíl silničních pravidel v Evropě a v Brazílii.

Vymezením normy a normality se taktéž zabývá Vágnerová (2004) v díle *Psychopatologie pro pomáhající profese*, kde říká, že určité chování může být považováno za neobvyklé pouze z důvodu chybějící zkušenosti. Podobně jako Giddense (1999) se odvolává na faktor času, protože pouze s postupem času se mění i kriteria a hodnoty, dle kterých stanovujeme normy ve společnosti. Avšak faktor času není jediný, podle kterého Vágnerová posuzuje normalitu, odvolává se například i na sociální kontext a dosaženou úroveň vývoje hodnotitele. Usuzuje tak z toho, že hranice normy je tedy pohyblivá a záleží na mnoha faktorech a okolnostech.

Není to pouze norma, ale i sociální patologie, na kterou se můžeme dívat z několika pohledů. Fischer, Škoda (2009) nastiňují tyto pohledy:

- a) Absolutistický (extrémní přístup, absolutní jednoznačnost a srozumitelnost sociálních norem platných pro všechny, odlišné chování je zde považováno za deviantní)
- b) Moralizující (relativně extrémní, společnost rozdělena na dvě skupiny, a to morální nedevidanty, kteří zásadně neporušují pravidla, a na morální devianty, které můžeme označit za asociální jedince bez morálky)
- c) Medicínský (deviantní chování dáváno do souvislosti se stavem společnosti a je na něj pohlíženo jako na příznak její nemoci, rozšíření sociopatologických jevů je bráno jako signalizace toho, že společnost není v pořádku)

- d) Statistický (charakteristický pro vědní obory a empirický výzkum. Vše, co je odchýlené od středu je deviantní, ale ne vždy patologické)
- e) Relativistický (charakteristický pro současnost, odvolává se na kulturní význam společnosti a tvrdí, že symbolům a vzorcům chování lze porozumět pouze v kontextu jedné kultury, a to té, které jsme součástí).

Při zmínění jmen jako Anthony Giddense, Emile Durkheim nebo Herbert Spencer je jasné, že sociální patologie je mezioborovou disciplínou. Je však nutné si uvědomit, že nezasahuje jen do psychologie či sociologie, můžeme se s ní setkat například i v medicíně, biologii, kriminologii či sociální pedagogice.

1.2. Předmět zkoumání sociální patologie

Do předmětu zkoumání bychom mohli zařadit mnoho jevů. Sociální patologie je oblastí, do které spadá například řada závislostí, jednání pod vlivem určitých skupin (ať už názorově odlišných či přímo náboženských), jednání pod tíhou okolností jedince (suicidální, kriminální) apod. Proto je potřeba si určit alespoň nějaký systém členění těchto jevů. Zde budou nastíněny dva různé pohledy, dle kterých lze na sociálně patologické jevy nahlížet.

Sociálně patologické jevy můžeme vnímat jako jevy, které škodí nejenom jedinci, ale některé z nich také společnosti. Členění těchto jevů podává Brateková (2010), která se ve své bakalářské práci odvolává na Mgr. Jitku Hubáčkovou:

- Negativní společenské jevy – jevy, které jsou charakteristické pro konzumní společnost, kdy nebezpečnost těchto jevů je velmi nízká. Mezi tyto jevy můžeme řadit například nezaměstnanost či rozvodovost.
- Asociální společenské jevy – tyto jevy jsou již pro společnost nebezpečnějšími a zasahují do jejího chodu. Jsou jimi například vandalismus, šikana či xenofobie a rasismus.
- Sociálně patologické jevy (v užším slova smyslu) – tyto jevy nejvíce ohrožují společnost. Jde o kriminalitu a závislosti.

Další členění sociálně patologických jevů nabízí Mühlpachr (2008, s. 98):

- *„Závislosti: tabakismus, alkoholismus, nealkoholové drogy, patologické hráčství, gambling, sektářství.*
- *Patologické jednání vůči sobě: tetování, vypalování do kůže, automutilace, piercing, sebevražda a sebevražedný pokus.*

- *Jednání asociální: záškoláctví, útěky z domova, agresivita a šikanování, grafitti a vandalismus, rasismus a xenofobie, týrání dětí, brutalita v rodině, pohlavní zneužívání, sexuální deviace, kriminalita, ostatní poruchy chování*
- *Jednání pseudosociální (spojené s partou): závadové party, patologické názorové proudy (punk, anarchismus, skinheads, neofašismus, ekoterorismus, atd.), pohlavní promiskuita, pohlavně přenosné choroby, squatteři, rowdies (fanouškové), hackeři, náboženské sekty.“*

Jelikož se dále budeme zabývat jen některými z výše jmenovaných jevů, nastíníme si zde základní přehled jevů, které budou v další kapitole podrobněji rozebrány.

- Šikana, kyberšikana
- Záškoláctví
- Užívání návykových látek

1.3. Charakteristika vybraných sociálně patologických jevů na ZŠ

Následující kapitola je věnována bližší charakteristice vybraných sociálně patologických jevů. Vzhledem k tomu, že se tato práce bude zabývat pouze těmi, které jsou na základních školách momentálně aktuální, vynecháme z velké škály těchto jevů například suicidální jednání (i když do této oblasti spadá i sebepoškozování, především skupiny „Emo“, která je pro děti na druhém stupni ZŠ stále oblíbenější), gambling či patologickou náklonnost k různým náboženským seskupením či názorovým proudům (anarchismu, fašismu, skinheads, aj.). Oproti tomu se dostaneme například k velmi aktuální šikaně, kyberšikaně či záškoláctví.

Tato kapitola bude věnována pouze charakteristice těchto jevů, jejich vznikem, příčinou výskytu a možným šířením se bude zabývat kapitola následující.

1.3.1. Šikana

Šikana patří zcela jistě mezi nejrozšířenější a nejznámější jev sociopatologie. Je však chybou si myslet, že se šikana objevuje pouze ve školním prostředí, se šikanou se setkáváme už od útlého dětství v rodinách či mateřských školách, později pak například v pracovním prostředí či partnerských vztazích. Ve školním prostředí to je bez pochyby jev, který by neměl být a nesmí být zanedbán, proto je nutné aby pedagog znal nejenom původní příznaky šikany, postup, jak do situace zasáhnout či jak ji řešit, ale také šikanu z teoretického hlediska.

Emmerová (2007, s. 214) uvádí, že „*pojmem zavedl pražský psychiatr J. Příhoda, který jako první před rokem 1989 veřejně hovořil o šikanování, tedy o problému, o kterém mnozí věděli, ale mlčeli, protože násilí, agrese a šikana na pracovištích, ale zejména na školách, byly tabu.*“

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (2008, čl. 1, online) definuje šikanu takto: „*Šikanování je jakékoliv jednání, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedince nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. [...] Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví dítěte.*“

Podstatné při šikaně je, že se „*nejedná o střetnutí rovnocenných partnerů v konfliktu, ale že oběť šikanování je vůči útočníkovi prakticky bezbranná. Může se jednat jak o násilí fyzické, tak i psychické či verbální. Se šikanováním se častěji setkáváme u chlapců. Působí zde pravděpodobně i vliv kulturních vzorů – mužnost projevovaná agresivním chováním*“ (Mühlpachr, 2002, s. 80). Mühlpachr (2002) naráží na zajímavý fenomén zažitých kulturních vzorců. Podle tohoto vzorce lze i říci, že chlapci při šikaně více používají násilnou formu šikany, dívky naopak spíše psychickou, a to ve formě slovních urážek, toto genderové rozdělení agresorů uvádí Říčan, Janošová (2010).

Je jasné, že šikana je vždy případem silnějšího jedince, který nějakým způsobem ubližuje slabšímu. Jde tedy, jak již bylo zmíněno, o nepřiměřené rozložení sil, kdy se slabší podrobuje síle silnějšího, protože se z nějakého důvodu nemůže sám bránit. Je však málo žáků, kteří jsou obeznámeni se skutečnou podstatou věci, a to jak závažný čin šikana vlastně je. Böhmová (2013, online) uvádí, že „*doposud není žádný závazný právní předpis, který by se zabýval otázkou šikanování mezi dětmi. Samotný výraz šikana není uveden v trestním zákoníku. Pod tímto pojmem lze však kvalifikovat více trestných činů, například ublížení na zdraví, omezování osobní svobody, vydírání, aj.*“

1.3.1.1. Osobnost agresora a oběti

Je samozřejmostí, že co dítě, to osobnost. Každé je jiné, každé má svoji osobnost. Proto je těžké z tohoto hlediska děti (ale i dospělé) charakterizovat. I přesto zde nastíníme základní typy tzv. agresorů (ten, který šikanu iniciuje) a obětí.

Říčan, Janošová ve svém díle *Jak na šikanu* (2010) uvádějí velmi dlouhý popis osobnosti agresora, jeho chování, příčin a důvodů chování, aj. Nejprve zde však bude uvedeno zcela základní členění podle Blahoslava Krause (2014, online): „*Osobnost agresora bývá vnímána jako fyzicky zdatný jedinec, často s nižší mentální úrovní, hrubý, primitivní. Druhým typem je osoba často nenápadná, slušná, kultivovaná, která promýšlí různé rafinované intriky na vyhlédnutou oběť a někdy si tím i „léčí své komplexy“.* Třetím typem je „srandista“, oblíbený, vtipný, který šikanuje pro pobavení ostatních. Oběti se stávají většinou sociálně či fyzicky nebo psychicky znevýhodnění jedinci, lidé slabí, neohrabaní, neurotičtí, úzkostní, s nízkým sebevědomím a tím se většinou nějak vnějškově – rasově, národnostně, vzhledem, chováním, fyzickou slabostí, zájmy, hodnotami – odlišují.“ Tento základní nástin je velmi výstižný, ostatní popisy agresora a oběti se s tímto v podstatě shodují, jen jej doplňují. Jako například již zmíněný Říčan, Janošová (2010) vyvracejí mýty, které jsou s osobností agresora spojené, jako například, že agresorem bývá většinou tzv. rváč, který se lehko naštvě, hned se vydává do tělesných konfliktů. Je však nutné si uvědomit, že ne každý rváč je agresorem, většině rváčů totiž chybí potřebná zlomyslnost k tomu stát se jím, aj.

Agresor je tedy jedinec, který se tímto jednáním cítí nadřazený, dodává mu to pocit sebejistoty, sebedůvěry a určitý pocit nadčlověka. Samozřejmě s rostoucím pocitem síly je potřeba zvětšovat utrpení, které působí, což se může lehko zvrhnout v něco, co ani on sám už nedokáže ovládat.

Osobnost oběti je vždy nějak znevýhodněna. Jak již bylo zmíněno, může to být rasou, náboženstvím, jinými hodnotami, prospěchem, ale například i jiným oblečením, „špatným“ účesem, apod. Většinou jsou to děti, které si nevěří, mají nízké sebevědomí, straní se společnosti ostatních spolužáků a jsou označováni za „divné“. Pro agresora jsou lehkou výzvou. Nemají rádi konflikty, většinou se jim vyhýbají. Ve škole nemají moc kamarádů, což jen nahrává agresorovi v jeho chování. Oběti šikany jsou často toho mínění, že všechnu tu bolest a utrpení si vlastně zaslouží.

1.3.1.2. Typy a stádia šikany

Většinou bývají uváděny dva základní typy šikany, a to přímá a nepřímá. Čímž vymezíme přesněji to, co se považuje za šikanu. Za přímou šikanu považujeme především jakékoliv ubližování. Jde například o bití, kopání, ponižování pod výhrůzkou tělesného trestu, nucení k čemukoliv – ke krádeži, poškozování věcí, aj. Také mohlo být do přímé šikany zařazeno urážení rodiny. Ve své podstatě jde o to, co nejvíce ublížit. Nepřímá šikana je mírnější formou, která je především používána dívkami. Jde o odloučení neoblíbeného jedince od kolektivu. Dívky se tím snaží zavděčit kolektivu, být „cool“, bohužel má takové chování spíše vedlejší efekt (Říčan, Janošová, 2010).

Aby mohlo být šikaně předejito, je potřeba znát její stádia. Je zapotřebí si uvědomit, že šikana není nemocí jedince, ale celé skupiny. Nejde jen o agresora a oběť, ale se šikanou je většinou obeznámen celý kolektiv. Michal Kolář (2001, s. 36-43) definoval pět stádií negativního procesu, který narušuje vztahy mezi jedinci jedné skupiny. Jednotlivá stádia se od sebe značně liší a při zjištění šikany je nutné v rozdílných stádiích odlišně zasahovat. Jde tedy o:

- a) zrod ostrakismu – zde jde o mírné, převážně psychické násilí, kdy se jedinec ve skupině necítí dobře. Jde o zárodečnou formu chování, kde je riziko dalšího vývoje k šikaně.
- b) Fyzická agrese a přitvrzování manipulace – ostrakismus zde přechází do další fáze. Členové skupiny si vybíjejí své neúspěchy či špatnou náladu na ostrakizovaném žákovi. V této fázi je velké nebezpečí, že násilníkům zachutná moc, kterou mají nad ostrakizovaným žákem a agrese, která je proti němu směřována se postupně zvýší a rozroste.
- c) Vytvoření jádra – vytvoří se tzv. úderné jádro agresorů, kteří systematicky šikanují vhodnou oběť, tj. žáka, který nezapadl do kolektivu a jeví se jako „nejslabší“. Kolář (2001) uvádí, že nepomáhá ani to, když se oproti této skupině zformuje skupina s opačnými úmysly, protože tato skupina je ohraničena dodržováním pravidel, narozdíl od agresorů.
- d) Většina přijímá formy agresorů – v případě, že se neutvoří silná protiskupina, mají agresori otevřenou cestu. Jejich normy se stanou nepsaným zákonem. V této fázi se jim již málokdo postaví. Agresori vládnu třídě, která se pod nově nastolenými normami zcela mění, dokonce i mírní a ukáznění žáci se začínají aktivně účastnit týrání oběti, přičemž prožívají určitou formu uspokojení.

- e) Totalita neboli dokonalá šikana – v této fázi již zcela všichni (nebo alespoň většina) žáků respektují nově nastolené normy, žáci zprvu skeptičtí se teď zcela a aktivně zapojují do procesu šikany, všechny zábrany, poslední kousky lidskost, i jsou pryč, brutální násilí je bráno jako zábava. Skupina se rozděluje na dvě skupiny, a to na otroky a otrokáře. Otroci jsou stále povolnější a ochotní udělat cokoli, neúnosnou situaci řeší simulováním nemoci, v některých případech až sebevraždou. Tento stupeň šikany se na školách vyskytuje pouze v umírněnější podobě, zvláště pokud je vůdcem agresorů sociometrická hvězda třídy.

Šikanování nás provází celým životem v různých podobách a fázích. Může to být v rodině, ve škole či na pracovišti. Typickými příklady, kde se šikana často objevuje, je školní prostředí, armáda a již zmíněné pracovní prostředí. Ze strany veřejnosti je velmi lehké odsoudit agresora, ale i on je tím, kdo potřebuje pomoc. Samozřejmě musí být jasně dáno, že to, co udělal, je špatné a nepřipustné. Avšak i toto chování by se dalo brát jako volání o pomoc. Je potřeba, aby i agresor cítil podporu od rodiny.

Oběť šikanování si však také zaslouží nemalou pozornost. Vedle podpory od rodičů je zapotřebí také podpora učitelského sboru. Pokud se šikana objeví na škole, je nutný okamžitý zásah. Smutnou pravdou však zůstává, že mnoho pedagogů si s takovou situací neví rady. Stejně tak je dobré mít na paměti, že fyzická forma šikany je stejně tak bolestivá, jako fyzická. Všichni známe pořekadlo „*facka nikdy neublíží tolik, co dobře mířená slova*“.

Samozřejmě nebude nikdy dosaženo úplného vymizení šikany ze škol. Avšak dobrou informovaností a připraveností lze snížit riziko výskytu šikany na minimum.

1.3.2. Kyberšikana

Žijeme v konzumní době a dnes je již samozřejmostí vlastnit mobilní telefon, počítač či jiné technické vymoženosti, které nám současná doba nabízí. Dalo by se říci, že jsme medializovaná společnost, bez telefonu si neumíme představit být jen cestu do práce, školy či na dovolenou. Kamkoliv přijdeme, hledáme bezdrátové připojení, abychom svým přátelům na sociálních sítích oznámili naši polohu. S rozvojem internetu a techniky, která je s tím úzce spjatá, se dalo předpokládat, že jeho stinné stránky se zanedlouho objeví.

Kyberšikana je v poslední době stále populárnější. Ačkoliv se v mnoha věcech neliší od šikany obyčejné (cílem obouh je ublížit), s rozmáhající se silou internetu, je stejně

tak, či ještě více nebezpečná. Však i jedna fotka vložená na sociální síť Facebook se může během chvíle rozšířit až mezi tisíce lidí. Z tohoto důvodu je tato kapitola uvedena samostatně, nikoliv jako podkapitola šikany.

Na kyberšikanu je potřeba nahlížet z širšího hlediska ve vztahu s tradiční šikanou. Obě se totiž většinou prolínají. Kyberšikana je zneužití technických prostředků (mobil, počítač) a internetu s cílem někomu ublížit. Od běžné šikany se liší několika zásadními způsoby, které jsou uvedeny na webu e-bezpeci.cz [online]:

- Anonymita útočníků – anonymita je zde zásadní. Je to právě ona, kdo propůjčuje kyberšikaně takovou moc. Pod rouškou anonymity a téměř nulové šance odhalení, se agresoři stávají odvážnějšími a vytrvalejšími. Agresoři zde vystupují pod různými přezdívkami (nick), neznámými telefonními čísly a e-mailovými adresami.
- Mění se profil útočníků a profil obětí – ve virtuálním prostředí nejde o pohlaví, věk či fyzickou zdatnost jedince. Agresorem může být v tomto případě v podstatě každý, kdo má alespoň elementární znalosti IT prostředí.
- Mění se místo a čas útoků – na rozdíl od tradiční šikany, která se většinou odehrává na půdě školy, se kyberšikana může odehrávat v podstatě v průběhu celého dne. Místa, která byla u tradiční šikany považována za bezpečná, se zde stávají místem nepokoje. Obětí se jedinec stává v okamžiku, kdy si zapne internet či má u sebe svůj mobilní telefon.
- Odlišné chování ve virtuálním světě, než ve skutečném – souvisí s anonymitou, pokud jste na internetu anonymně, můžete zadat i lživá data (věk, pohlaví, zájmy), která vzbudí zájem obětí. Virtuální komunikace navíc ničí představy o tom, jak by měla probíhat normální komunikace a mezilidské vztahy. Ve virtuálním světě si lehko najdete přátele, seznámíte se, komunikujete pouze přes chat a probíráte témata, která si ve skutečnosti neodvažujete ani zmínit, komunikace může probíhat libovolně dlouho a popřípadě může být okamžitě ukončena. To ve skutečném světě nefunguje. Pokud si jedinec zvykne na navazování virtuálních přátelství, skutečný svět ho může zaskočit a onen jedinec se poté bude vždy vracet pouze do virtuální reality, která je pro něj přijatelnější formou sociální interakce.
- Publikum jako pomocník kyberšikany – jak již bylo zmíněno, internet je nebezpečný například v publikování různých fotografií, videí a nahrávek, které jsou následně sdíleny.

- Dopady kyberšikany – dopady kyberšikany není snadné rozpoznat. Nejedná se o fyzickou formu násilí, nýbrž o psychický nátlak. Oběti jsou často uzavřené a nekomunikují s okolím, snaží se problém vyřešit samy, což vede k tomu, že situaci nezvládnou.

Toto jsou základní prvky, které odlišují kyberšikanu od tradiční šikany. Při kyberšikaně jsou, jak je uvedeno výše, použity i jiné prostředky, kterými se může realizovat. Jsou jimi například textové zprávy a telefonáty, fotografie, emaily, chatování místnosti, webové stránky.

Vanessa Rogers (2011, s. 35) uvádí druhy různé druhy kyberšikany:

- „nářez – internetové diskuze za pomoci elektronických zpráv, které používají agresivní a útočný jazyk
- obtěžování – opakované posílání útočných, urážlivých nebo nevyžádaných zpráv
- pomlouvání – rozšiřování pomluv, drbů a lží o někom s cílem poškodit jeho pověst nebo vztahy
- předstírání – posílání materiálů a komentáře pod cizím jménem
- prozrazení – sdělování cizích a citlivých informací bez souhlasu dotyčných
- podvod – přesvědčení oběti k prozrazení tajemství a následné zveřejnění na internetu
- vyloučení – záměrné vyloučení z online skupiny
- kyberpronásledování – opakované a intenzivní obtěžování a ponižování, které zahrnuje výhružky nebo zastrašování.“

Ačkoliv je kyberšikana chápána jako součást šikany tradiční, je zapotřebí ji brát se stejnou vážností. Může se stát, že někteří pedagogové považují sociální sítě za místo, které bere lidem (popřípadě dětem) čas, odvádí pozornost od reality a všedních problémů, místo, kde jsou lidé neopatrní a svým způsobem i závislí (existují studie, které tvrdí, že na Facebook si lze snadno vypěstovat závislost). Tím pádem podceňují drtivou sílu internetu. Tradiční šikana jako taková existovala samozřejmě i před vznikem Facebooku, Twitteru a jiných sociálních sítí, avšak vývoj nelze zastavit a se stále rostoucím tlakem internetu se zvyšuje i riziko zneužití těchto prvotně ideálních komunikačních prostředků.

1.3.3. Záškoláctví

Každé dítě zná ten pocit, kdy se mu nechce do školy, ať už je na vině nechut' opustit rodiče, spor se spolužáky či vyučujícím nebo pocit nudy a zbytečnosti ve škole.

Důležité je, že takovéto pocity se neobjevují jen u dětí na základních školách, ale také u středoškoláků (u těch lze nalézt více případů záškoláctví, než na základních školách, jedná se především o střední odborná učiliště). Většina dětí tedy projde obdobím, kdy shledávají školu jako něco zbytečného, a proto se může stát, že i tento sociálně patologický jev může být zprvu zanedbán. Dá se říci, že děti tímto způsobem řeší svojí bezvýhodnou situaci, utíkají od problému, který nejsou schopny vyřešit. Samozřejmě si uvědomují, že tím porušují školní řád, ale záškoláctvím porušují i školský zákon (zákon č. 561/2004 Sb., O předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání).

Web zkola.cz [online] uvádí tuto definici záškoláctví: *„V některých případech jej lze charakterizovat jako komplex obranného jednání s cílem vyhnout se nepříjemnosti, která je dána konfrontací neúspěšného dítěte s lépe dospívajícími žáky nebo požadavky učitele na práci dítěte nebo očekávanou reakcí rodičů na špatný prospěch.“*

Průcha a kolektiv (2003, s. 310) popisují záškoláctví jako *„zvláštní případ absentérství. Jevy, kdy se žák úmyslně, bez omluvitelného důvodu a bez vědomí, popř. souhlasu rodičů nezúčastňuje vyučování a zdržuje se mimo domov.“*

Lazarová (1998, s. 39) píše: *„Záškoláctví je nejčastěji považováno za jeden z možných projevů socializované poruchy chování, tj. projev typický pro děti obvykle dobře zapojené do skupiny svých vrstevníků.“*

„Záškoláctví („chození za školu“) je úmyslné zameškávání vyučování. Žák o své vlastní vůli, většinou bez vědomí rodičů, nechodí do školy a neplní školní docházku. Základní škola má za povinnost hlásit na OSPOD (orgán sociálně právní ochrany dětí), referát sociálních věcí, oddělení sociální prevence, jestliže má žák třicet neomluvených hodin“ (Holeček, 2015, s.180).

Jak je z předchozího textu patrné, všechny definice se shodují na tom, že záškoláctví je úmyslné opuštění prostoru školy, a to bez souhlasu rodičů. Pokud byl zaveden pojem záškoláctví, je zapotřebí uvést pojem záškolák také na pravou míru. *„Pojmem záškolák označujeme žáka, který nemá pro absenci legální důvod (neomluvená nepřítomnost)“ (Kyriaoú, 2005. s. 44).*

Při řešení problému žáka spjatých se záškoláctvím je potřeba mít na paměti, že právě v období puberty jsou žáci nejnáchylnější k takovým činům. Samotná touha být příslušníkem skupiny a navázat v té době důležité sociální vztahy mohou být stěžejním důvodem.

1.3.3.1 Kategorie záškoláctví

Podobně jako šikanu můžeme rozdělit i záškoláctví do kategorií, jak uvádí Kyriacou (2005, s. 45):

- a) *„Pravé záškoláctví – žák se jednoduše ve škole neukazuje, ale jeho rodiče si myslí, že do školy chodí*
- b) *Záškoláctví s vědomím rodičů – žák do školy nechodí, ale rodiče jsou o tom informováni a také vědí, že k tomu nemá žádný oprávněný důvod. Žák například strávil jeden den tím, že s něčím pomáhal rodičům v práci nebo se doma staral o někoho nemocného. Někteří rodiče nechávají doma dítě sami, když má narozeniny.*
- c) *Záškoláctví s klamáním rodičů – existují žáci, kteří dokážou přesvědčit své rodiče, že je jim tak špatně, že nemohou jít do školy, i když se ve skutečnosti cítí docela dobře. Rodič pak napíše žákovi omluvenku z důvodu zdravotních potíží. Tuto kategorii bývá často obtížné rozlišit od záškoláctví s vědomím rodičů. Pro některé rodiče je stručné prohlášení o tom, že dítěti není moc dobře, dostatečné k tomu, aby omluvenku napsali, často jsou dokonce s dítětem a ve skutečnosti ani podvedeni nejsou.*
- d) *Útěky ze školy – k tomuto druhu záškoláctví (někdy se mu říká „interní záškoláctví“) patří případy, kdy žáci do školy chodí, nechají si zapsat přítomnost, během den pak ale na hodinu nebo dvě odejdou; přitom někdy zůstávají v prostorách školy, jindy odejdou na krátkou dobu pryč*
- e) *Odmítání školy – tato kategorie se týká žáků, kterým představa školní docházky činí psychické potíže. Patří sem poruchy pramenící z problémů ve škole, například z pocitu, že učení je moc těžké, strach, že žák bude šikanován, školní fobie nebo deprese.“*

Podobně jako u šikany existují mýty, které záškoláctví provází. Tyto mýty či nepravdy uvádí webový portál záchranný-kruh.cz [online]. Jedním z nich je například tvrzení, že záškoláci jsou líní a libují si v zahálčivém životě. Skutečností však je, že záškoláci jsou především děti zručné, pouze samy sebou nejisté. Mezi další zažitá mýty a nepravdy o záškoláctví byl zařazen jeho údajný skupinový charakter spojený s touláním se. Opak je pravdou, přibližně jen šestina záškoláků tráví čas s kamarády. Většinou jsou však doma. Dalším, neposledním, mýtem, který je nutné uvést, je tvrzení, že na záškoláctví se přijde téměř okamžitě a je spjaté s výchovnými opatřeními.

Záškoláci to však vidí jinak, každý dvacátý uvádí, že se na jeho záškoláctví vůbec nepřišlo a každý třetí tvrdí, že se s jeho neomluvenými absencemi nic nestalo.

Při řešení záškoláctví je nejprve zapotřebí znát žákův důvod. Až na základě toho lze teprve postupovat dále. Příčiny a prevence sociálně patologických jevů však budou uvedeny v jiné části této práce.

1.3.4. Užívání návykových látek (patologické závislosti)

Závislosti provází lidstvo od pradávna, není tudíž divu, že děti, v pubertě tíhnoucí k patologickým jevům, můžeme též řadit mezi konzumenty návykových látek. Pohled na návykové látky se v průběhu staletí a vývoje kultur změnil. Dříve byla například droga brána jako něco, co nás přenesse do jiného světa, světa, kde hledáme pomoc. Šamani v indiánských kmenech brali drogy, a přesto byli považováni za nejvyšší autoritu. Prokletí básníci, ztracená generace básníků či surrealisté, všichni byli drogově závislí (drogy brali za účelem otevření mysli a uvolnění představivosti, hledali inspiraci). Avšak dodnes jsou známi ne jako „závisláci“, ale jako geniální literáty, všichni se o nich učí a čtou jejich díla s nejvyšším respektem. Kdy se tedy stalo, že „účelové“ užívání těchto látek se přehouplo do jiné sféry? Jak již bylo výše zmíněno, žijeme v konzumní době a mezi závislosti již nepatří jen drogy či alkohol, řazena je sem například i závislost na televizi, práci, automatech či kávě, tabáku, aj. Některé tyto závislosti jsou tolerovány, jiné vůbec. V následující části se zaměříme na ty, které jsou pro děti školního věku typické (drogová závislost, alkoholismus, nikotinismus).

Než se dostaneme k charakteristice těchto jevů, je zde zapotřebí uvést na pravou míru i legislativní ustanovení, které se toho týkají. Nejsnadněji dostupné jsou bezesporu cigarety a alkohol. Hranice k prodeji těchto látek je 18 let. Avšak zůstává pravdou, že právě k těmto látkám se dostanou snadno nejen dospělí, ale i děti. Ke koupi alkoholu je zapotřebí občanského průkazu, avšak mnoho obchodníků si hledí spíše zisku, než dodržování zákonů.

1.3.4.1. Drogy

Klasifikovat drogy lze z různých hledisek. Nejznámější dělení návykových látek je na tzv. tvrdé a měkké drogy. Jde o rozdělení drog na základě jejich škodlivosti. Další dělení lze nalézt v Mezinárodní klasifikaci nemocí, je však velmi obsáhlé a zmatečné.

Mühlpachr (2002, s.16) se při klasifikaci drogových závislostí odvolává na Světovou zdravotnickou organizaci, která dělí psychoaktivní látky do 4 skupin:

- Látky nepoužívané v lékařství a potenciálně velmi nebezpečné ve smyslu závislosti (LSD)
- Látky v lékařství užívané a potenciálně nebezpečné pro možnost vzniku závislosti (diazepam)
- Látky v lékařství používané, ale s menším rizikem pro vznik závislosti
- Látky ostatní, které mohou závislost vyvolat

Webový portál navykovelatky.cz [online] uvádí, že nejpochoptitelnějším členěním drog je dělení podle účinků, které vyvolávají. Tyto účinky jsou rozděleny do tří kategorií:

- Drogy stimulační, povzbuzující – dodávají člověku energii, boří možné zábrany. Patří sem například i káva a čaj, dále pak amfetamin, pervitin nebo kokain
- Drogy tlumivé, uklidňující, tišící – otupují a uklidňují. Vyvolávají silnou duševní i tělesnou závislost. Patří sem například heroin.
- Drogy halucinogenní – halucinogeny zkreslují naši realitu, mění naše vnímání světa. Patří sem LSD, lysohlávky, marihuana. Riziko této kategorie je v nebezpečí pro psychické zdraví, stačí jedno užití opravdu silné drogy a návrat do reality již není jistý.

Pokud bychom se vrátili k dělení na měkké a tvrdé drogy, musela by být mezi měkké drogy zařazena například káva, čaj, marihuana či hašiš. Do kategorie tvrdých drog by potom patřily drogy jako LSD, kokain, heroin, crack, pervitin, ale také alkohol.

Děti, pubertáči jednoznačně patří do jedné z nejrizikovějších skupin. Mají v sobě zakořeněnou, od přírody danou, touhu napodobovat své vzory, přibližovat se tím skupině, do které chtějí patřit. Nemusí vždy jít o touhu stát se příslušníkem určité sociální skupiny, může jít pouze o to být „cool“.

1.3.4.2. Alkoholismus

Alkohol je jedna z drog, které jsou společností akceptovány. Po celý život nás provází příležitosti, kdy je naopak společensky nevhodné alkohol nekonzumovat (například různá výročí). Kdo například na Silvestra není stržen společenským tlakem a abstinuje, je považován za vyvržence. A tak je tomu i u dětí. *„Právě rituály spojené s konzumací alkoholu mají svou vysokou nebezpečnost pro oslovení mládeže a dětí. Rituál ťukání na zdraví je symbolem dospělosti a účasti v dospělém životě. Odklad účasti v této aktivitě vytváří napětí a snahu tuto bariéru odstranit a být již nositelem dospělosti – tedy moci pít alkohol“* (Mühlpachr, 2002, s.18).

Alkohol někdy bývá označován jako „startovací droga“ (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1998). Jde o to, že děti, které začínají alkoholem většinou pokračují s dalšími tvrdšími drogami. Podle Světové zdravotnické organizace (in Hladík, 2009, online) je „*u nás stav alarmující: přibližně 30% patnáctiletých a asi 17% třináctiletých dětí v Čechách pije alkohol pravidelně. Opakované průzkumy vedou k závěru, že ve 4. ročníku základní školy má již opakované zkušenosti s alkoholem asi 35% dětí! Česká republika figuruje ve statistice pití alkoholu mladistvými v Evropě na čtvrtém místě*“ (údaj z roku 2003).

Účinky alkoholu nastupují rychle po požití (do deseti minut) a v krvi jedince může alkohol přetrvávat několik hodin. Hlavními příznaky alkoholu v krvi jsou omámenost, snížená schopnost artikulace a pohybu.

Konzumace alkoholu je na základních školách velmi častá. S četností konzumace alkoholu je však často zapomínáno jak těžký problém může následně vzniknout. V žakovských kolektivech se z toho bohužel spíše stává módní trend, čemuž nahrává i všudypřítomnost alkoholu.

1.3.4.3. Nikotinismus

Kromě alkoholu patří bezesporu mezi nejčastěji užívané látky žáky základních škol také tabák. Je nutné si uvědomit, že děti s kouřením začínají především proto, že chtějí být „cool“, chtějí jít s partou, držet trendy s dobou. Dnešní doba se naopak v posledních letech vyvíjí velmi protikuřácky.

Nikotinismus řadíme mezi závislosti, charakterizujeme jej jako závislost na nikotinu. Nejedná se ovšem pouze o kouření cigaret, do této kategorie zařazujeme například i stále oblíbenější vodní dýmky, ale také šňupací tabák. V cigaretách je několik tisíc látek, avšak právě nikotin je látka, která způsobuje závislost.

Evropská studie o alkoholu a jiných drogách (dále jen ESPAF) z roku 2007 uvádí ucelený přehled o kouření tabáku. Cílovým vzorkem byli žáci devátých tříd (29%) ostatní byli studenti středních škol a odborných učilišť. Tato práce je zaměřena na žáky základní školy, avšak je nutné si zde i přesto uvést některé výsledky, které tato studie nabízí. Alarmujícím faktem není pouze to, že tabák a tabákové výrobky jsou první drogou, kterou děti a mládež zkusí, ale také věk první cigarety. Ve věku 11ti let zkusí kouření celých 25% žáků a mladistvých, stejný počet, tedy 25%, je uváděno u denního kouření dětí ve věku 13ti let. Dále je zde uvedeno, že 18% dotázaných kouření jednou či dvakrát zkusilo, ale již dále nepokračovalo. (ESPAD, 2007, online).

Tatáž studie, avšak z let 1999 řadí Českou republiku v oblasti kouření mladistvých do 15ti let na 6. místo (ESPAD, 1999). Výzkum z let 1999 však vykazuje stejná procenta u dětí do 13ti let, a to v oblasti prvních zkušeností s tabákem.

Děti na základních školách patří do rizikové skupiny, jsou lehko ovlivnitelné, avšak i u nich hraje stále roli jejich vzor. Pokud dětský vzor (ať už rodiče, sourozenci či jiní, jim blízcí) odolá tlaku a nepodrobí se všeobecnému názoru mladistvých, že kouření je „cool“, tak je velmi pravděpodobné, že dítě samotné bude napodobovat svůj vzor a vůči negativním vlivům zůstane rezistentní.

Jak alkohol, tak cigarety jsou drogy, které zastupují první příčky na pomyslném seznamu „co zkusit nejdříve?“. Jsou to lehce dostupné a na první pohled ne tak škodlivé drogy. Často se jejich užívání spojuje s dalšími sociálně patologickými jevy na základních školách, jako je například záškoláctví či kriminalita. Tyto jevy lze vymezit samostatně, avšak nelze opomenout fakt, že většinou kouřením či alkoholem problémy jen začínají a pedagogové tomuto problému musejí umět předcházet či jej následně adekvátně řešit.

1.4. Příčiny vzniku sociopatologických jevů

Zdrojů a příčin šíření sociopatologických jevů je bezpochyby mnoho. Pokud bychom je chtěli vymezit, je potřeba se zaměřit na spoustu faktorů, které ovlivňují nejenom vznik těchto jevů, ale i jejich další šíření. Mezi tyto faktory patří například biologický předpoklad jedince, psychická odolnost (psychický faktor) či sociální faktory (mezi které patří především rodina, sociální prostředí dítěte, aj.).

Je samozřejmé, že děti, které sáhnou po drogách či se uchýlí k šikaně, to dělají většinou proto, aby si jich všimli, snaží se někoho ohromit, chtějí rychleji dospět či jen držet krok se sociální skupinou, jejímiž jsou příslušníky (v tomto případě může jít i o určitý nátlak skupiny vedoucí k nežádoucím jevům). Jedním z hlavních faktorů ovlivňujících dítě je bezesporu rodina. Rodina je základní socializační činitel a jako taková dává dítěti do života nejvíce. Psychickou pohodu a odolnost, stejně tak i informovanost a určitou prevenci vůči těmto jevům. S rodinou by měla být dále úzce spjata instituce školy, která by měla doplňovat a rozvíjet znalosti (ze sociopatologické oblasti) nabyté v rodinném prostředí. Dalo by se tedy říct, že jde především o takové faktory, které ovlivňují dítě již od útlého dětství (doba, kdy se utváří hodnotový systém jedince, smysl pro zodpovědnost, aj.).

1.4.1. Rodina

Jak již bylo zmíněno výše, je rodina jedním ze základních socializačních činitelů. Formuje dítě od raného dětství, utváří jeho hodnoty a postoje k životu, poskytuje mu určité vzory chování, což je pro dítě nenahraditelné. Pro jeho další vývoj je rodina jedním z určujících faktorů. Na dítě samozřejmě nepůsobí pouze rodiče, ale také sourozenci, a vztahy mezi všemi členy rodiny. Jedlička (2004, s. 36) uvádí, že *„rodina je primárním činitelem socializace v raném dětství a od té doby má trvalý a významný vliv na vývoj a na sebepojetí jedince.“*

Již v předchozích částech této práce odvolávala na známé sociology či filozofy. Pokud rozebíráme téma rodiny, mohlo by zde také být navázáno na známého filozofa Johna Locka, který uvedl teorie „Tabula rasa“. Celá tato teorie je založená na koncepci toho, že lidská mysl je nepopsaný list papíru. Je právě na rodině, jakým způsobem se na tento nepopsaný list papíru začnou zapisovat zážitky a zkušenosti dítěte.

Dobré vzájemné vztahy a fungující rodinu lze označit jako jednu z nejlepších prevencí sociálně patologických jevů. Oproti tomu jsou Matoušek, Matoušková (2011) toho názoru, že neúplné vztahy v rodině a nedostatečná rodičovská péče podněcují kriminální chování jedince. V dnešní době je stále častější, že děti vyrůstají v neúplných rodinách, což může být jedním z hlavních faktorů vzniku sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. *„Rizikovým faktorem pro dítě je nepochybně nepřítomnost rodičovské postavy v rodině. V rodině delikventně se chovajících mladých lidí chybí nejčastěji otec, a to vinou rozvodu nebo kvůli tomu, že s matkou dítěte nikdy nezačal žít. Chlapec pak postrádá vzor, s nímž by se mohl identifikovat, děvče postrádá model mužského chování, děti obojího pohlaví postrádají druhý (specifický) zdroj opory a druhou (specifickou) autoritu. Rodič, který se chová delikventně, nadměrně pije, bere drogy, je často nezaměstnaný nebo má podobné projevy „sociální nepřizpůsobivosti“ také zvyšuje pravděpodobnost, že dítě bude během dospívání přestupovat meze zákona“* (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 45).

Mühlpachr (2008) také poukazuje na to, že rodiče, kteří dosáhli pouze nižšího vzdělání a pohybují se v nižší socioekonomické sféře, se často uchylují spíše k tělesným trestům. U rodičů, kteří dosáhli vyššího vzdělání a prestiže je tomu naopak, ti se spíše dopouštějí trestání psychického. Oba tyto projevy jsou rozhodujícími pro další vývoj dítěte. Dalo by se tudíž říci, že obě tyto formy trestání dětí (časté tělesné násilí i časté psychické týrání) jsou jedním z činitelů formujících nejen duševní zdraví dětí.

Mühlpachr (2008) dále rozvíjí možné faktory, které ovlivňují rodinné prostředí. Jsou jimi například počet sourozenců a s nimi spojená sourozenecká rivalita, záporné rodičovské vzory, funkcionální porucha rodiny (rodina neplní svou funkci), dále je pak určující pořadí narození (od prvního dítěte je samozřejmě očekáváno nejvíce, je mu povětšinou i věnováno nejvíce péče) a jedním z hlavních faktorů je také, jak již bylo výše zmíněno, zda dítě vyrůstá v úplné či neúplné rodině, ve sloučené či pěstounské rodině.

Kraus, Hroncová (2007) interpretují teorii Watra Millera, který je toho názoru, že delikventem se dítě stane především tím, že od narození přejímá špatné vzorce chování od svých rodičů.

Všeobecně se má za to, že delikventy se stávají děti ze sociálních rodin, rodin alkoholiků, kriminálků apod. Poslední dobou tomu ovšem tak není. Mezi delikventy často spatřujeme i děti, které pocházejí z velmi dobře zaopatřených rodin. Jsou to povětšinou rodiny, kde děti postrádají základní prvky, které by rodina měla dítěti předat – jsou jimi například pocit bezpečí, lásky či do jisté míry i útěchy. Takové děti se následně nedokážou s danou situací vypořádat, uchylují se proto k sociopatologickým činnostem. Snaží se na sebe upoutat pozornost a výsledek jejich jednání skutečně pozornost upoutá, ovšem negativní. S čímž dítě není opět spokojeno, nabude pocitu, že ho nikdo nechápe a opakuje svoje činy, které mohou postupně gradovat.

Je samozřejmostí, že rodina patří k základním faktorům ovlivňujícím dítě už od raného dětství. A s rodinou samozřejmě také souvisí otázka dědičnosti. Do jaké míry jsou děti samy zodpovědné za své chování a do jaké míry je za to zodpovědná genetika. Je však důležité si uvědomit, že úplným potvrzením genetických predispozic bychom mnoho dětem vzali možnost svobodného života, dostali je do bezvýhodné situace. To by mohlo u některých jedinců vést až k pocitu méněcennosti či depresím.

1.4.2. Vrstevníci

Pokud bylo u rodiny zmíněno, že je jeden ze základních socializačních činitelů, je nutné totéž uvést i u vrstevníků. Vrstevníci nejenom patří do socializace, ale jsou její logickou součástí. Dítě je vrstevníky ovlivňováno každodenním stykem s nimi, a to nejenom negativně. Vrstevníci napomáhají určitému osamostatnění se od rodičů, ovlivňují naše cíle i představy. Právě to je ale jedním z důvodů, proč vrstevníci jsou jednou z příčin vzniku sociopatologických jevů. S vrstevníky tráví děti průměrně více času než s rodiči (ve školním prostředí, popřípadě mimoškolním prostředí - zájmové

aktivity, kroužky). Rodiče (či rodina jako primární instituce ve vývoji dítěte) by dětem měli dát základní sociální dovednosti, ty ale jsou následně rozvíjeny právě v interakci s vrstevníky. Skupina stejně starých a smýšlejících jedinců dává dítěti pocit bezpečí, sounáležitosti a příslušnosti.

Především v období pubescence nabývají vrstevnické skupiny na důležitosti. V tomto období ochabují rodinné vztahy, rodina již není na prvním místě. První místo přebírají vrstevnické vztahy, jejich ideologie, pravidla a zásady.

V souvislosti interakce, komunikace druhými uvádí Kraus, Hroncová (2007) teorii Edwina H. Sutherlanda, který tvrdí, že jednání není geneticky podmíněno, vychází totiž z lidské interakce. Kraus s Hroncovou (tamtéž) se dále shodují na tom, že většina trestného konání, vandalství, uchýlení se k alkoholismu, tabakismu probíhá výhradně ve skupinách, individualisté jsou spíše výjimkou. Děti uchylující se k deviantním skupinám pochází velmi často z dysfunkčních rodin. K takovému chování je však nutně nemusí vést nedostatečná rodičovská péče, ale také například nátlak skupiny.

Je samozřejmostí, že ne všechny skupiny jsou považovány za patologické. Avšak u deviantních skupin je potřeba zmínit také určité rituály, které jsou se skupinou nemyslitelně spojeny. Často musejí noví členové podstoupit určitou „přijímací zkoušku“ - ať už jde o nějakou menší krádež či o větší a závažnější přestupek. Přijímací rituály jsou jedním z hlavních znaků deviantních skupin, dále lze mezi ně zařadit například věk členů a délku trvání skupiny (skupiny nemají trvalý charakter), hierarchii, určitá pravidla skupiny, aj.

Matoušek 1998 (in Kraus, Hroncová, 2007, s. 27) uvádí dva základní typy skupin:

1. *„stabilní integrované skupiny – vznikají obvykle v prostředí, v němž jsou delikventní normy akceptovány i dospělými a dospělí slouží jako učitele mládeže (např. gangy romských kapsářů)*
2. *nestabilní a neintegrované skupiny – jsou obvykle vysoce násilnické a vznikají v prostředí, v němž chce mládež ukázat svou sílu, opozičnictví a nebojácnost. Takové skupiny vzbuzují nejvíce obav.“*

Vrstevnické skupiny jsou bezesporu jedním z hlavních činitelů podporujících vznik sociopatologických jevů. I proto je potřeba brát zřetel na vyvíjející se skupiny i ve školním prostředí. Právě ve školním prostředí může skupina působit velmi pozitivně, ovšem také negativně. Pokud se žák dostane do party, která se soustředí na školu, má od rodiny vžitá základní sociální dovednosti, může ho to popohánět k lepším výsledkům a zamyšlení se nad sebou samým. Pokud se však dítě dostane do skupiny, která se

pohybuje spíše mimo kolektiv tříd, do skupiny, která se například v prvotní fázi dopouští mírné šikany, může to jedince naopak strhnout. Dítě začne být roztržité pod nadvládou skupiny, do které se dostalo, zhorší se mu prospěch i chování. Proto je vždy potřeba dbát již na prvotní příznaky toho, že se dítě dostalo do nesnáží.

1.4.3. Školní prostředí

Škola je vedle rodiny další nezastupitelnou složkou, která utváří osobnost dítěte. S příchodem do školy se mění hodně věcí. Dítě přijde do nového kolektivu, musí si zvyknout na nový režim, je na něj kladena větší míra zodpovědnosti, než tomu bylo dříve. Škola je tedy hned po rodině důležitým socializačním činitelem. Školu však nemůže brát pouze jako prostředek socializace, škola zastupuje především také výchovné a vzdělávací funkce. Instituce školy tedy nejenom přejímá určitou část odpovědnosti za socializaci dítěte, ale také by měla přistupovat k dítěti tak, aby vzbudila zájem o další vědomosti, pomohla mu se změnami, kterými bude procházet a připravila ho na život, který nastane.

Je samozřejmostí, že se školou úzce souvisí osobnost učitele. Učitel je osoba, která pomáhá žákům nejenom se socializací, adaptací na školní prostředí či učivem. Je to také osoba, na které závisí úspěšnost žáka a především je to vzor pro děti. Učitel není pouhým zprostředkovatelem informací, ale to jak se učitel chová, jaký má respekt u dětí a celkovou charakterovou stránkou se pro dítě stává dalším vzorem, který utváří a upevňuje jejich hodnoty a postoje.

Krom učitele na správném vývoji dítěte podílí také školní klima. Školní klima *„bývá definováno jako trvalejší sociální a emocionální naladění všech účastníků, kteří ho tvoří a prožívají v interakci. Někdy se objevuje ještě termín atmosféra, jako označení pro sociální a emocionální naladění v určité krátkodobé situaci. Další pojem, totiž kultura školy (school culture), zpravidla označuje soubor způsobu chování, které se opakovaním vyvinuly do více či méně závazných norem, hodnot a postojů, které jsou v rámci školy všeobecně preferované“* (Kraus, 2008. s. 107).

Grecmanová a kol (2012, online) považují *„klima školy za projev celého školního prostředí (kulturní, sociální, personální a ekologické oblasti) ve vnímání, prožívání a hodnocení žáků, učitelů, rodičů a dalších aktérů školního života.“*

Faktorů působících na školní klima je hodně. S klimatem školy je samozřejmě spojeno také klima třídy. Na klimatu třídy se podílí žáci i učitelé, a to společně. Ovlivnit třídní klima či ho udržet na přijatelné míře je těžké. Stačí jeden žák, který narušuje

hodinu a třídní klima se okamžitě mění. Lašek (2001) uvádí, že žáci se cítí spokojenější ve třídách, kde panují dobré vztahy, kde je učitel autoritou, je spravedlivý a používá jasná pravidla.

Ke správnému třídnímu klimatu přispívá také zdravá soutěživost mezi žáky, určitá rivalita, která se ale pohybuje v mezích normy.

Jak již bylo výše zmíněno plní škola funkci výchovnou, vzdělávací a socializační. Emmerová (2007) k tomuto dodává, že právě díky těmto faktorům je škola nejlepším místem pro prevenci sociálně patologických jevů. Úkolem školy je totiž minimalizace sociálně patologických jevů. Kraus, Hroncová (2007, s. 26-27) naopak uvádějí, že *„plnění těchto cílů komplikuje často školský systém a sama škola jako instituce (organizace práce, režim, formulace požadavků, sociálně psychické klima), často personál od ředitelů počínaje (způsob řízení, jednání a přístup učitelů k žákům). V důsledku toho dochází k tomu, že i škola může přispět k sociálně deviantnímu chování, resp. se podílet na utváření osobností potencionálně takto jednající. Učitelé nejsou dostatečně připraveni na práci s problémovými dětmi, na respektování individuálních zvláštností.“* Autoři jsou dále toho mínění, že škola jako instituce je v současné době nedostatečně angažovaná, a to především co se volno-časových aktivit týká, což je pro vznik patologických jevů stěžejní.

Škola je bezesporu velmi důležitou součástí výchovy, socializace či prevence. Avšak jako jedna z hlavních částí rozvíjející vývoj dítěte by měla úzce spolupracovat s dalšími složkami, které se na vývoji také podílí. Jsou jimi, jak bylo výše uvedeno, rodina či různá sdružení podporující volno-časové aktivity pro děti a mládež (např. Domy dětí a mládeže či některé neziskové organizace).

1.4.4. Média

V dnešní době jsou media neodmyslitelnou součástí každodenního života, a to především toho dětského. Žijeme v době masmedií, která ovlivňují jak dospělé, tak i děti. Za zcela běžnou součást mladé generace můžeme považovat mobil, MP3 přehrávač či počítač. Všemi možnými prostředky, které mají děti dispozici, se stále více věnují tzv. multitaskingu (konzumace více medií najednou). V souvislosti s dnešní mladou generací se ustálil pojem „on line generace“. Je to generace mladých lidí, která se narodila do světa technologií, jsou stále on line a bez médií si svůj život nedovedou v podstatě představit.

Jako všechno, ani media nemají pouze svá pozitiva. V souvislosti s možností negativního dopadu televize či internetu na děti jsou vždy na prvním místě uváděny dopady konzumace mediálních obsahů ztvárňujících násilí a agresivní chování. Hlavní obavou, a dle minulosti zcela oprávněnou, je riziko nápodoby ze strany dětí. Na tomto místě je zapotřebí zmínit snad nejznámější případ, který se stal v této souvislosti. Když byl v roce 2006 popraven Saddám Husajn, obletěly záběry jeho popravu celý svět. Důsledkem medializace tohoto činu bylo šest mrtvých dětí po celém světě. Tyto děti zemřely při hře na Husajnovu popravu (vlastní zdroj autorky). „Podle amerických pramenů průměrně dítě zhlédne do svých 15ti let asi 10 tisíc vražd“ (Kraus, Hroncová, 2007, s. 27). Suchý (2007, s.13) dokonce uvádí, že „dnešní 13tileté dítě vidělo televizi asi 52 tisíc vražd, znásilnění, ozbrojených loupeží a přepadení, přičemž průměrné dítě stráví nejméně 25 hodin týdně před obrazovkou.“ Riziko, že si děti budou chtít vyzkoušet něco, co viděly v televizi, na Youtube či jinde v mediích, je vysoké. Avšak děti, které takovéto záběry každý den sledují se ještě zákonitě nemusí stát násilníky.

Kraus, Hroncová (2007) tvrdí, že televize nejenom zobrazuje fiktivní násilí, ale trendem poslední doby se stalo násilí reálné – různé záběry z nehod či přepadení bank. Tyto záběry jsou následně pro dramatičnost ještě zpomaleny. Právě to u dětí přispívá k nutkání napodobit danou situaci i ve hře (již malé dítě dokáže napodobit to, co vidělo v televizi). „V odborné literatuře se ustálil termín „pondělní syndrom“ označující zvýšenou agresivitu dětí ve školkách a školách , která je oprávněně vykládána jako odreagování agresivity, již se děti nabily během víkendu z televize“ (Matoušek in Kraus, Hroncová, 2007, s. 28).

Je potřeba mít na paměti, že násilí je a vždy bylo jedním z hlavních motivů (knižních i filmových). Mnoho pohádek obsahuje násilí, starší pohádky dokonce v drastické formě. Riziko pro dítě nastává až tehdy, pokud dítě dlouhodobě sleduje pořady s násilným obsahem, což může vést ke snížení citlivosti k páchanému násilí a akceptaci násilí jako běžné součásti života. Děti mohou nabýt dojmu, že násilí je standardním řešením problémů a tento vzorec chování přijmou za vlastní (vlastní zdroj autorky).

„Výzkum Kolumbijské university napočítal u oblíbených dětských grotesek 83 násilných činů každou hodinu a pokus o vraždu každých 30 sekund. Další studie prokázala, že 90% televizních pořadů, které mohou sledovat děti, má každou hodinu 25 násilných činů. Televize představuje divákům 55krát častější násilí, než to, které se odehrává v každodenním životě“ (Steinerová, 2010, online).

Kraus (2008) uvádí, že před účinky médií je potřeba chránit především ty jedince, kteří mají sklon k napodobování svých filmových či jiných hrdinů. Autor dále rozvíjí teorie, že virtuálně vytvořené světy se pro děti stanou realitou a skutečná realita se pomalu stává nepřijatelnou. V souvislosti s výše zmíněným uvádí Kraus (tamtéž) nutnost mediální výchovy. Mediální výchova by měla naučit média vhodně a smysluplně využívat, a ne se jimi nechat zotročit.

V případě, že v předchozí kapitole byly zmíněny volno-časové aktivity, je nutné tyto aktivity zmínit i v souvislosti s medií. S medií se děti setkávají v rodině, ve škole, ale i ve volném čase. Media tudíž ovlivňují i volno-časové aktivity. Působení medií je i z tohoto důvodu částečně regulováno zákony. V ČR klade legislativa na rozhlasové a televizní vysílání požadavek, aby poskytovalo „objektivní vyvážené informace nezbytné pro svobodné vytváření názorů“ (§4, odst. 2 zákona č. 468/1991 Sb.), také zakazuje vysílat „v době od 6.00 do 20.00 pořady, které by mohly ohrozit psychický nebo morální vývoj dětí a mladistvých“ (tamtéž, §5, odst. 1e).

Média vládnou ohromnou silou, která působí nejenom na děti. Děti jsou ovšem často cílovou skupinou. I v této souvislosti se ustálil pojem „paradox dětských publik“, kdy jde o to, že děti sledují stále více obsahů pro dospělé, paradoxně však vzrůstá produkce pořadů pro děti (vlastní zdroj autorky).

Bezesporu jsou media při vzniku sociálně patologických jevů činitelem, který stále získává na důležitosti. Ještě před několika lety nebyla media (především internet) natolik rozsáhlá, aby se spekulovalo o jejich nepříznivém účinku na psychiku dětí. Ať už jde o násilné počítačové hry, akční filmy či jen záběry z různých přepadení, je potřeba mít na paměti, že primárním činitelem stále zůstává rodina. Dítě z dobře fungující rodiny a dobrého prostředí může sledovat film, který je plný násilí, neznamená to však, že se z něj stane delikvent. Patologické chování bychom mohli brát jako řetězec událostí či deviací, kdy jedna vyvolá druhou. Dítě vyrůstá v nefunkční rodině, hledá útěchu a pozornost v deviantní skupině, tím se začne dopouštět sociálně patologických jevů, které na sebe navazují (Kraus, Hroncová, 2007).

1.4.5. Multifaktoriální příčiny vzniku sociopatologických jevů

Příčinami vzniku sociopatologických jevů se zabývá mnoho zahraničních i českých odborníků. Většina z nich se shoduje, že vznik sociopatologických jevů je příčinou více faktorů, upřednostňují tedy multifaktoriální příčiny sociálně patologických jevů. Mezi těmito odborníky figuruje například i Jolana Hroncová. Autorka (Hroncová, 2007)

zdůrazňuje bio-psycho-sociální podstatu osobnosti člověka. Fischer, Škoda (2009) naopak uvádějí tři přístupy:

3. biologicko-psychologický
4. sociálně psychologický
5. sociologický

Autoři avšak také zdůrazňují, že jednotlivé příčiny se mohou prolínat, čímž bychom se opět dostali k multifaktoriálním příčinám.

Biologicko-psychologickou teorii lze také nazvat teorií rozeného zločince. Jak název napovídá klade se zde především důraz na biologické determinanty. Autoři (Fischer, Škoda, 2007) se zde odvolávají na Lombrosovu teorii rozeného zločince, podle které jsou určité parametry (duševní i tělesné), které nám napoví, zda se jedná o osobu se sociopatologickou degenerací. Sám Lombroso tuto teorii pozměnil a připustil více faktorů, které mohou v danou chvíli působit, a tím zvyšují možnost vzniku delikventního chování. (Fischer, Škoda, 2009)

Sociálně-psychologická teorie, také teorie sociálního učení, se zabývá novějšími přístupy. Fischer, Škoda (2009) se u této teorie odvolávají na několik odborníků, jako je například Eysenck (podle jeho teorie mají extroverti sníženou schopnost sociálního učení, což zapříčiňuje problémy se začleněním se do společnosti, a s tím spojené její nerespektování) či Cloninger. Právě Cloninger nastínil teorii charakteru a temperamentu. *„Multidimenzionální teorie osobnosti předpokládá specifické reakce, které vycházejí z osobnostních rysů jedince. Pracuje se tedy s vybranými rysy temperamentu a charakteru. [...] Došel k tvrzení, že u jedinců je důležité vlastní uspokojení a vlastní názor. Mají zvýšenou potřebu zážitků a stereotyp běžného člověka je neuspokojuje. V menší míře pociťují strach a nereagují na nebezpečí, nejsou schopni odhadnout rizikovost vlastního jednání“* (Cloninger in Fischer, Škoda, 2009, s. 32-33). Cloningerova teorie je velmi důležitá pro porozumění příčinám vzniku sociopatologických jevů. Velmi často se u dětí dopouštějících se delikventního či patologického chování jedná právě o snížené či nedostatečně vyvinuté charakterové vlastnosti.

Další teorií, kterou je vhodné zde zmínit, je Teorie odlišného kognitivního stylu. Tvůrci této teorie jsou *„američtí psychologové Walters a White, kteří předložili model osmi primárních kognitivních charakteristik. Jedná se o typické charakteristiky pro recidivující delikventy, u kterých lze pozorovat:*

- *tendenci ospravedlňovat své kriminální chování*

- *pocit privilegovanosti, oprávněnosti k nedodržování zákonných norem*
- *orientaci na moc, moc ovládat druhé*
- *neochota zvažovat důsledky vlastního počínání*
- *sentimentalita, bez ochoty mít odpovědnost. Delikvent klame sám sebe, aby uvěřil, že vzdory svým činům je dobrý“ (Walters, White in Fischer, Škoda, 2009, s. 33).*

Walters a White narazili na zásadní věc v jejich výzkumu. Nejenom, že si delikventi často neuvědomují (či nepřipouští) závažnost svého chování a možné důsledky, často si také své chování ospravedlňují a cítí se jako vyvrženci společnosti, když jsou za jejich činy následně odsouzeni. Na takovéto chování tedy nelze nahlížet pouze jako na delikventní, ale vždy je potřeba, zvláště u žáků druhého stupně, pátrat po příčině. Agresor se u šikany cítí oprávněn k činu, protože ho oběť šikanování nějakým způsobem irituje, atp.

Poslední teorií je teorie sociologická. Sociologie je věda o společnosti, je tudíž logické, že se tato teorie bude zaměřovat na zkoumání patologického (či delikventního) chování v různých společenských kontextech. Společnost je dnes velmi rozmanitá, vyskytují se zde různorodé minoritní skupiny, s nimi spojené gangy, sekty a jiná uskupení. Ve své podstatě jde o rozvrstvení společnosti, o společenskou strukturu. Právě díky rozmanitosti dnešní kultury je složité najít obecný vzorec deviantního chování, který je aplikovatelný na větší počet lidí. Fischer, Škoda (2009) opět uvádějí základní klasifikaci teorií sociálně deviantního chování:

1. Teorie kulturního přenosu
2. Teorie diferenciální asociace
3. Teorie anomie
4. Teorie subkultur
5. Teorie etiketizace

Vzhledem k tomu, že tato práce je zaměřena na sociopatologické jevy na základní škole, budou dále rozebrány pouze teorie, které se nejvíce dotýkají dětí na ZŠ.

1. Teorie kulturního přenosu – základní myšlenkou je tvrzení, že sociální deviace, odchylka od normy, je způsobena vzájemným působením členů dané subkultury, kde je dané chování považováno za normální, avšak z pohledu celé populace je již bráno jako patologické.

2. Teorie diferenciální asociace – tato teorie tvrdí, že patologické jednání vzniká v důsledku lidské interakce. Pokud se jedinec náchylný k deviantnímu chování stýká s delikventem, osvojí si jeho chování i zvyky.

Všechny uvedené teorie, které se zabývají příčinami vzniku sociálně patologických jevů, shrnují Kraus, Hroncová (2007, s. 28) do tří základních typů:

- existují určití lidé, kteří mají tendenci volit chování mimo normy bez ohledu na životní situace. Tento typ koresponduje v zásadě s biologickými teoriemi.
- Druhý „situační“ jakoby obráceně předpokládá, že každý v určitých životních situacích (navozujících sociální deviace) může být potenciaálně deviantně jednajícím. Odpovídá sociologickým přístupům.
- Pohled „konjunktivní“ spojuje oba předchozí typy v tom smyslu, že v určitých (ohrožujících, rizikových) situacích určití lidé se chovají určitým (deviantním) způsobem. Tento typ je v souladu s teorií polyetiologickou, tedy přístupem multifaktoriálním, který odpovídá současnému vědeckému poznání.“

Jak již bylo zmíněno, existuje mnoho koncepcí a teorií vzhledem k různosti skupin, které jsou součástí naší populace. Úkolem pedagoga je však alespoň základní orientace v těchto teoriích, a to nejenom pro účinnost práce s potenciálními sociopatologickými jevy na škole, ale také z preventivních důvodů (pro stanovení příčin a důvodů, výběr vhodných metod a postupů, atd.).

1.5. Prevence

„Slovo prevence je latinského původu a znamená opatření učiněná předem, včasnou obranu nebo ochranu“ (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999, s. 7).

„Pojem prevence v nejvšeobecnějším a zjednodušeném pojetí znamená předcházení nežádoucím jevům, různým formám rizikového chování a problémům“ (Kraus, Hroncová, 2007, s. 99).

„Pojem prevence uvádí zahrnuje akci, která předchází určitým rizikům“ (Pavúk, 1997, in Kraus, Hroncová, 2007, s. 99).

Emmerová (2007) uvádí, že prevence je proces, jehož prostřednictvím pozitivně ovlivňujeme duševní i fyzické zdraví dětí.

„Proces prevence sociálně patologických jevů patří do základních aktivit každé výchovně-vzdělávací instituce. Měl by být součástí každého výchovného procesu

především budováním pevného hodnotového systému dětí a mládeže, mravních zásad i rozumových schopností, které žák mobilizuje v určitých krizových situacích“ (Kolář, 2012, s. 106).

„Pojmem prevence rozumíme všechna opatření směřující k předcházení a minimalizaci jevů spojených s rizikovým chováním a jeho důsledky. Prevencí může být jakýkoliv typ, výchovné, vzdělávací, zdravotní, sociální či jiné intervence směřující k předcházení výskytu rizikového chování, zamezující jeho další progresi, zmírňující již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhající řešit jeho důsledky“ (MŠMT, 2013, online)

Prevence je důležitou součástí sociálně patologických jevů. Důkazem toho jsou i jména odborníků, kteří se touto problematikou zabývají (jsou jimi například Nešpor, Scémy, Kolář, aj.) či nemalé množství publikací, směrnicí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a zároveň i různé letáky a propagační materiály vydané právě tímto ministerstvem.

Prevenci dělíme na primární, sekundární a terciální. *„Cílem primární prevence je předcházet nemoci předtím, než vznikne, což znamená předcházet problémům s návykovými látkami u těch, kdo je ještě nezačali škodlivě užívat. Sekundární prevence se provádí až po vzniku nemoci, ale ještě předtím, než nemoc způsobila poškození. Jejím cílem je tedy poskytnout efektivní pomoc těm, kdo začali návykové látky zneužívat, kde ale stav příliš nepokročil. Terciální prevence se použije po té, co nemoc způsobila poškození, cílem terciální prevence je předejít dalším škodám. Překrývá se s léčbou závislosti na návykových látkách a s mírněním škod“ (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999, s. 7).*

1.5.1. Primární prevence

Jak již bylo výše uvedeno cílem primární prevence je předcházet sociopatologickými jevům již před jejich vznikem.

Primární prevence se týká ve své podstatě všech, je zaměřena na ty, kteří zatím nepřišli do styku s drogami či jinými návykovými látkami, a jejím úkolem je zabránit tomu, aby k tomu došlo. Primární prevence se tedy uskutečňuje nejenom ve školách a školských zařízeních, ale také například v rodině či při mimoškolních aktivitách.

Metodický pokyn MŠMT (2007, online) považuje za základní princip primární prevence především výchovu ke zdravému životnímu stylu, osvojení sociálního chování či zachování integrity osobnosti. Za nespecifickou primární prevencí pak považuje

„všechny aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času, například zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání“ (tamtéž). Dále se tento pokyn zabývá specifickou primární prevencí. Do specifické primární prevence řadí takové „aktivity a programy, které jsou zaměřeny specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování žáků. Jedná se o:

- a. *Všeobecnou prevenci, která je zaměřena na širší populaci, aniž by byl dříve zjišťován rozsah problému nebo rizika,*
- b. *Selektivní prevenci, která je zaměřena na žáky, u nichž lze předpokládat zvýšenou hrozbu rizikového chování,*
- c. *Indikovanou prevenci, která je zaměřena na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahu v rodině, ve škole nebo s vrstevníky.“ (tamtéž).*

„Všeobecná primární prevence je zaměřená na běžnou populaci dětí a mládeže bez rozdělování na méně či více rizikové skupiny. Zohledňuje se pouze věkové složení, popřípadě specifika daná např. sociálními nebo jinými faktory. Patří sem programy pro větší počet osob. [...] Cílem je zamezit nebo alespoň oddálit užívání návykových látek“ (Černý, 2010, in Miovský a kol., 2012, s. 42).

Selektivní primární prevence se zaměřuje na skupiny osob, u kterých jsou ve větší míře zjištělná rizika dávající vznik různým sociopatologickým jevům. Rizikové skupiny lze identifikovat na základě biologických či sociálních predispozic (jedná se tedy o děti, jejichž rodiče jsou závislí, například na alkoholu). Většinou se zde pracuje s menšími skupinami či jednotlivci. Do selektivní primární prevence bychom mohli zařadit různé intenzivní, sociálně-psychologické programy, které mají za úkol posílit sociální citění a vztahy či komunikaci (Černý, 2010 in Miovský a kol., 2012).

Indikovaná primární prevence se zaměřuje na jedince, u kterých se již vyskytly problémy s patologickým chováním. Hlavní snahou by mělo být dané problémy včas zachytit, zjistit jak moc velká je škoda a následně podniknout daná opatření, jako je například intervence. Cílem již není pouze oddálení užívání návykových látek, ale naopak prevence před recidivou, dále pak snížení objemu užívaných látek a zmírnění jejich následků. (Černý, 2010 in Miovský a kol., 2012).

Tentýž pokyn ministerstva školství (MŠMT, 2007) také definuje efektivní primární prevenci, a to jako programy, které se zaměřují na zvládání sociálního tlaku, zvyšování zdravého sebevědomí, zlepšení komunikace a řešení konfliktních situací aj.

Nejdůležitějším ukazatelem účinnosti programu je změna chování. Programy, které se soustředí pouze na předání znalostí nebývají často příliš efektivní. Příkladem toho je program DARE, který byl realizován za pomoci policie na mnoha amerických školách. Program přinesl žákům vybraných škol lepší informovanost, co se alkoholu, cigaret či drog týče, svým způsobem změnil i postoj k těmto návykovým látkám, neměl ovšem žádný pozitivní účinek na jejich užívání či na úmysl tyto látky přestat užívat (Nešpor, Csémy, Pernicová, 1999, s. 7).

1.5.2. Sekundární prevence

„Cílem sekundární prevence je vrátit jedince do původního stavu a systematicky ho kontrolovat kvůli riziku opětovného selhání.“ (Sejčová, 1997 in Kraus, Hroncová, 2007, s. 100). Sekundární prevence působí tam, kde droga již není považována jako nedotčené území a něco zcela cizího. Naopak jde o práci s těmi, co návykové látky zkusili či s nimi experimentují (Kraus, Hroncová, 2007). Sekundární prevence se samozřejmě nemusí týkat pouze drog a závislostních látek, jde o veškeré patologické chování.

1.5.3. Terciární prevence

Jak již bylo výše uvedeno jde u terciární prevence především o činnost zaměřenou na předcházení opětovnému propadnutí patologickému chování, a to u jedinců, kteří si již prošli či právě procházejí léčebným procesem. *„Terciární prevence je součástí dlouhodobého resocializačního procesu a uskutečňuje se na profesionální úrovni prostřednictvím odborných pracovníků resocializačních zařízení“* (Kraus, Hroncová, 2007, s. 100). Pokud bychom terciární prevenci měli aplikovat na školská zařízení, jde o nastavení pravidel a opatření, která zabraňují recidivě mladistvých delikventů.

1.5.4. Pracovník prevence

Ve školských zařízeních se o prevenci stará metodik prevence. Dle webového portálu RVP (online) *„působí metodik prevence na škole jako poskytovatel poradenských služeb spolu s výchovným poradcem, školním metodikem prevence,*

případně školním psychologem/školím speciálním pedagogem a jejich konzultačním týmem složeným z vybraných pedagogů školy.“

Metodik školní prevence se zabývá také tvorbou preventivních programů a minimálního preventivního programu a spolupracuje s řadou dalších institucí, jako je například pedagogicko psychologická poradna.

Ve školách se samozřejmě nepohybují jen metodici prevence, každá škola má poradenské odborníky. Jsou jimi například výchovný poradce, školní psycholog či školní speciální pedagog. Každý z nich má svou funkci, každý z nich spolupracuje s dalšími odborníky. Metodický portál RVP (online) dále specifikuje zaměření těchto odborníků. Výchovný poradce se věnuje především poradenství ohledně budoucího uplatnění a kariéry, dále také začlenění žáků se specifickými vzdělávacími potřebami, metodik prevence má za úkol předcházet sociálně patologickým jevům. Metodik školní prevence dále sjednává prevenci na školách, tj. buď ji poskytuje sám, či si sjednává poskytovatele primární prevence, dále by měl poskytovat informace učitelům a ostatním pedagogickým pracovníkům školy. Metodik prevence by také měl být osobou, které žáci důvěřují a v případě potřeby se mu svěřují.

Na školního metodika prevence dohlíží okresní metodik prevence, který by měl kontrolovat tvorbu minimálních preventivních programů škol a školských zařízení.

1.5.5. Minimální preventivní program

Jak již bylo výše zmíněno, metodik prevence se zabývá tvorbou minimálních preventivních programů. Právě minimální preventivní programy jsou důležitou součástí prevence a každého školského zařízení.

„Minimální preventivní program je komplexním dlouhodobým preventivním programem školy/školského zařízení a je součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z příslušného RVP, popř. je přílohou dosud platných osnov a učebních plánů. Program má jasně definované dlouhodobé a krátkodobé cíle. Přitom musí být přizpůsoben kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v jejím rámci, tak v jejím okolí. Program musí důsledně respektovat rozdíly ve školním prostředí, oddalovat, bránit nebo snižovat výskyt rizikového chování a zvyšovat schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí“ (Miovský a kol., 2012, s. 13)

„Minimální preventivní program je konkrétním dokumentem školy, zaměřeným na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj

a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností. Jeho součástí jsou též specifické intervence pomáhající žákům osvojit si takové znalosti, dovednosti a způsobilosti (nebo též kompetence), které efektivně snižují riziko výskytu případně rozvoje konkrétních forem rizikového chování“ (Miovský a kol., 2012, s. 14).

MPP by měl být založen na různorodé preventivní práci se žáky, na rozvoji jejich komunikativních dovedností a především na podpoře vlastní aktivity žáků. Je vždy zpracován na jeden školní rok a odpovědnou osobou, jak již bylo výše řečeno, je školní metodik prevence. MPP je dále podřízen kontrole České školní inspekce, je postupně vyhodnocován, přičemž jeho realizace je zhodnocena ve výroční zprávě o činnosti školy. (Miovský a kol., 2012)

MPP by měl zahrnovat aktivity v rámci jednoho školního roku, a to nejenom aktivity uskutečněné v rámci prostředí školy, ale také mimoškolní aktivity a následné propojení těchto činností. Dále by měl obsahovat plán, který nastiňuje řešení v případě objevení sociálně patologických jevů na škole. S tím také souvisí analýza současné situace školy.

1.5.6. Instituce v systému prevence

„Do systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy patří jednotlivé instituce a organizace veřejné správy a další subjekty. Jde především o:

- *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a jeho vybrané přímo řízené organizace,*
- *odborné ústředí školství, mládeže a tělovýchovy na krajských úřadech (s platností od 1.1.2001),*
- *základní, střední a speciální školy,*
- *školní družiny, školní kluby, domovy mládeže,*
- *střediska pro volný čas dětí a mládeže,*
- *pedagogicko-psychologické poradny a střediska výchovné péče,*
- *školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy“ (Metodický pokyn MŠMT, 2000, čl. III).*

Dále budou rozebrány pouze ty instituce, které jsou pro školní prostředí považovány za stěžejní.

1.5.6.1. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy je důležitou institucí v systému prevence. Má mnoho úloh, jsou jimi například:

- Reaguje na aktuální potřeby vyplývající z vládních koncepcí prevence kriminality a protidrogové politiky,
- představuje strategické plány a pokyny pro resort prevence,
- poskytuje finanční prostředky na prevenci,
- vytváří metodické a legislativní podmínky pro realizace prevence,
- řídí činnost organizací působících v oblasti prevence (Institut pedagogicko-psychologického poradenství, Výzkumného ústavu pedagogického, Institut dětí a mládeže, centra pro další vzdělávání pedagogických pracovníků)
- rozvíjí meziresortní spolupráci v oblasti prevence (RVK PP – Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky) (Metodický pokyn MŠMT, 2000, čl. IV).

1.5.6.2.Odbor školství, mládeže a tělovýchovy krajského úřadu

Odbor školství mládeže a tělovýchovy je zřízen v kooperaci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, má za úkol řídit jednotlivé instituce systému prevence a vytvářet takové podmínky, aby docházelo k naplňování úkolů a cílů daných koncepcí MŠMT. Odpovědnou osobou tohoto resortu je krajský školní koordinátor prevence (ten například řídí činnost a spolupracuje s okresním metodikem prevence, a ten pak následně kontroluje činnost a spolupracuje se školním metodikem prevence). *„Okresní metodik preventivních aktivit je garantem jednotlivých minimálních preventivních programů škol a školských zařízení na úrovni okresu“* (Metodický pokyn MŠMT, 2000, čl. IV).

1.5.7. Legislativa v procesu prevence sociálně patologických jevů

K prevenci, zejména primární prevenci, se vztahuje velké množství zákonů, zákonných nařízení, metodických pokynů a dalších norem. V následující kapitole budou rozebrány pouze ta opatření, která jsou považována v oblasti školní prevence za významné. Jsou jimi:

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
 - Tento zákon byl několikrát novelizován a doplněn dalšími vyhláškami, které upravují například vzdělávací potřeby dětí, školní inspekci, poradenské služby ve školách či vedení dokumentace ve školách
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

Další dokumenty, které upravují legislativu jsou vydané Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Patří mezi ně například:

- Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních, č.j. 20 006/2007-51
 - Zde se jedná o souhrnné strategie k primární prevenci sociálně patologických jevů
- Strategie prevence rizikových projevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009-2012, č.j. 10 514/2009-61
- Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance, č.j. 14 423/99-22, Věstník MŠMT sešit 5/1999

II. PRAKTICKÁ ČÁST

2. PŘÍPADOVÁ STUDIE ŠKOLY

V předchozích kapitolách byla rozebírána problematika sociálně patologických jevů, a to z hlediska teoretického. Tato část bude věnována těmto jevům věnovat z praktického hlediska, je zde nastíněna případová studie Gymnázia v Prachaticích. Proto je zde nejprve uveden základní popis školy, jejich zaměstnanců, žáků, programů, do kterých je škola zapojená, apod. Následně byl proveden výzkum, a to metodou dotazníkového šetření. Výzkum se vztahoval na problematiku sociopatologických jevů na škole. Zkoumaným subjektem však v tomto případě nebyli pouze žáci dané školy, ale také učitelé a jejich postoj k sociopatologickými jevům či preventivním programům. Data, která byla při dotazníkovém šetření nasbírána, budou následně použita na škole jako podklad pro tvorbu Minimálního preventivního programu pro další rok.

2.1. Charakteristika školy

Předkládaná případová studie se bude zacílena Gymnázium v Prachaticích. Oficiální název školy je Gymnázium, Prachatice, Zlatá Stezka 137. Tato škola je jednou ze tří středních škol v Prachaticích. Nachází se nedaleko od historického centra města, samotná (hlavní) budova gymnázia je zapsána v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky. Gymnázium v Prachaticích je důležitým bodem pro celé Prachaticko – navštěvují jej nejenom obyvatelé Prachatic, ale i přilehlých vesnic a městysů. Další gymnázium v bývalém prachatickém okrese se nachází ve Vimperku, zde se však jedná o sportovní gymnázium.

Gymnázium Prachatice je střední škola poskytující úplné všeobecné střední vzdělání, ukončené maturitní zkouškou. Vzdělávání žáků je rozděleno do dvou studijních oborů – a osmileté a čtyřleté gymnázium, přičemž osmiletý obor poskytuje osm tříd, čtyřletý čtyři. V každé třídě je maximálně 34 žáků. Celková kapacita školy je 378 žáků, z toho 256 žáků osmiletého gymnázia a 126 čtyřletého (ŠVP, online).

Pro potřeby této diplomové práce a následné případové studie (hlavně výzkumu sociopatologických jevů na škole) se budeme převážně zabývat nižším stupněm gymnázia – tj. prima až kvarta (šestá až devátá třída).

V následujících kapitolách bude přiblížena historie školy, zázemí, vybavení, pedagogický sbor a samozřejmě žáky. Informace budou čerpány především z dokumentů školy, tj. školní vzdělávací program a minimální preventivní program.

2.2. Historie školy

Prachatice bezpochyby patří mezi historická města České republiky, je tomu tak i s místním gymnáziem. Před tím, než bylo gymnázium vůbec otevřeno, existovala v Prachaticích pouze městská škola (kolem 14. století). Avšak i touto školou prošlo mnoho významných osobností, jako je například Křišťan z Prachatic či Mistr Jan Hus. Ve druhé polovině 19. století pak dochází ke změnám nejenom na poli industrialismu, ale také ve školství. V té době byly Prachatice převážně německým městem. I proto zde bylo 5. října 1865 otevřeno německé obecně reálné gymnázium, které je považováno za jedno z nejstarších reálných gymnázií v Čechách. Hlavní osobností, která se v souvislosti s prachatickým gymnáziem zmiňuje je pedagog Gustav Adolf Lindner, který byl i v letech 1871-1872 jeho ředitelem.

V této diplomové práci ovšem nejde o dávnou historii, proto zde bude krátce zmíněna historie nedávná. Škola se řídí školským zákonem 561/2004 Sb., zřizovatelem školy je Jihočeský kraj. Jako taková disponuje dvanácti učebnami, a to včetně dvou počítačových učeben, dvou jazykových učeben (učebna je plně vybavená, co se nejenom Smart Board tabule týče, ale také sluchátek, aj.), dále například i fyzikální, biologickou či chemickou laboratoří či výtvarným ateliérem. Učebny disponují počítači, v celé škole je možnost využít bezdrátové připojení k internetu. V letech 2004 – 2007 prošla škola rekonstrukcí, převážně koridor, spojující starou neboli hlavní budovu školy s přístavbou, ve které se nachází další učebny včetně tělocvičny a šaten. Právě šatny u tělocvičny prošly v těchto letech rozsáhlou rekonstrukcí při které byly vybaveny sociálním zařízením (sprchy, WC). Také byl pro žáky na jejich volné hodiny vybudován tzv. relaxační koutek. Škola je bezbariérově zařízená – na škole je jeden žák s tělesným znevýhodněním, ale také další dva zaměstnanci školy. (ŠVP, online)

Jak již bylo zmíněno je gymnázium považováno za historickou památku města, o čemž svědčí i nejspíše největší chloubou této budovy – aula. Aula byla roku 1997 rekonstruována a její kapacita je 120 míst. Jsou zde pořádány různé kulturní akce.

2.3. Zaměstnanci a žáci školy

Dle výroční zprávy pro rok 2014/2015 (online) je na škole 27 pedagogických pracovníků a deset provozních zaměstnanců. Vedení školy podporuje zaměstnanec v rozvíjení svého vzdělávání a ve zlepšování profesionální úrovně. Včetně učitelů pracují na škole také výchovný poradce, metodik prevence sociálně patologických jevů,

specialistka pro environmentální výchovu, koordinátora školního vzdělávacího programu a ICT metodik a koordinátor.

V učitelském sboru převažují ženy nad muži, a to v poměru 17:10. Průměrný věk učitelského sboru se dlouhodobě snižuje. I přesto by se ovšem dalo říci, že momentálně je na škole stále více zkušenějších pedagogů než těch mladších. Dva kantoři nastoupili na gymnázium hned po absolvování vysoké školy, tudíž bez předchozích zkušeností z jiných škol (kromě absolvování povinné průběžné pedagogické praxe při studiu VŠ). Většina učitelů stále podstupuje různé kurzy k rozšiřování svých znalostí, a to jak na poli hodnotitele maturit, tak i ve svých oborech. Všichni učitelé samozřejmě disponují odpovídajícím vzděláním – tj. učitelství pro střední školy. Výše zmínění dva učitelé, kteří nastoupili hned po vystudování vysoké školy, si museli aprobaci pro střední školy dodělat. V současné době je na gymnáziu zaměstnána i studentka, která nemá uzavřené magisterské studium, byla ovšem přijata pouze jako záskok a plánované ukončení jejího studia připadá na červen 2016.

Učitelský sbor doplňuje asistent pedagoga, který se stará o pohybově postiženého žáka. Krom tohoto žáka nejsou na škole jinak handicapovaní žáci. Několik žáků trpí dyslexií či dysgrafií. Jiné, horší poruchy se u studentů neobjevují. Žáci, kteří mají specifické poruchy učení, mají v hodinách speciální režim a dbá se na jeho dodržování (nedostávají písemné úkoly, testy mají předtištěné, aj.). Vzhledem k tomu, že se jedná o gymnázium, je zde počet problémových žáků minimální. Národnostní složení žáků není nijak pestré, na škole je však jeden ruský student, který žije v České Republice a také se na gymnáziu pohybuje studentka Thajska, která je zde na rok, bydlí u jedné české rodiny a studuje zde. Vzhledem k tomu, že pochází z několika milionového města, bylo pro ní zpočátku složitější navštěvovat školu ve městě, které má 12 tisíc obyvatel. Během průběhu jejího studia se začlenila mezi ostatní žáky, naučila se český jazyk a je zde spokojená. Co se rodinného prostředí žáků týká, nevyskytují se na škole téměř žádná specifika, několik žáků pochází z rozvedených rodin, jede žák žije v jedné přírodně založené komunitě na vesnici (na jeho chování je tato volnější výchova znatelná, v určitých situacích reaguje nepřiměřeně, nedá se ovšem říci, že by nějak strádal).

2.4. Minimální preventivní program

Jak již bylo několikrát zmíněno nachází se na škole metodik prevence sociálně patologických jevů. Prevence sociálně patologických jevů není na gymnáziu

podceňována. Jak uvádí výroční zpráva za rok 2014/2015 (online), proběhl na škole výzkum, a to metodou dotazníkového šetření. Jednalo se především o výzkum školního klimatu a preventivních aktivit. Zjistilo se, že školní klima je v pořádku, děti se necítí být přetěžovány, co se týče preventivních aktivit, žáci by uvítali především přednášky na téma kyberšikany či deviantního sexuálního chování. Na daná témata proto byly zaměřeny aktivity týkající se prevence v loňském školním roce. Aktivity byly samozřejmě uzpůsobeny věku žáků a jejich potřebám. Na nižším gymnáziu (tj. druhý stupeň ZŠ) se proto žáci zabývali především deviantním sexuálním chováním. Vše probíhalo formou besed či přednášek, které byly zaměřeny na uvědomování si důsledků vlastního chování.

Škola pravidelně spolupracuje nejen s pedagogicko psychologickou poradnou, ale také s místním nízkoprahovým zařízením PORTUS, ke kterému patří i zařízení PHÉNIX. Obě tyto organizace se zabývají prevencí sociálně patologických jevů, a to převážně v prachatickém okrese. V minulém školním roce proběhly čtyři besedy právě ve spolupráci s těmito organizacemi. V letošním školním roce proběhlo besed více, což je způsobeno kladnou zpětnou vazbou dětí a jejich vzrůstajícím zájmem o tyto besedy. Přednášky a besedy, které jsou pořádány těmito organizacemi, jsou prováděny interaktivní a zábavnou formou, přesto však zcela profesionálně (Výroční zpráva 2014/2015, online). Další výhodou těchto programů je, že starší studenti gymnázia mají možnost si vybrat takový program, který by je zajímal. Důkazem odbornosti a zajímavosti těchto programů je zájem studentů o další besedy.

Je samozřejmé, že v případě potíží se mohou žáci obrátit nejenom a metodika prevence, ale na všechny pedagogy včetně vedení, které v takovýchto případech okamžitě zasahuje a snaží se daný problém vyřešit.

Jako součást protidrogové prevence jsou na této škole brány i různá sportovní utkání, jako je například Hokejbal proti drogám.

2.5. Organizace, projekty, mezinárodní spolupráce Gymnázia Prachatice

Gymnázium Prachatice se pravidelně účastní různých projektů. Za zmínku stojí nejenom grantové projekty, ale také a především mezinárodní projekty, do kterých je škola zapojena. Každý rok využívá několik žáků tzv. Gastschuljahr program. Žáci mají možnost studovat jeden rok na spřátelených gymnáziích v Německu, bydlení je jim zajištěno u německé rodiny. V současnosti navštěvuje školu také thajská studentka. Tato studentka bydlí u rodiny, jejíž obě děti také navštěvují gymnázium, proto je to pro tuto

studentku výhodné. O tuto studentku se však nestará pouze hostující rodina, ale také učitelský sbor, který jí o víkendech bere na různé výlety či jí doučuje český jazyk a pomáhá jí ve všech směrech.

Škola samozřejmě také spolupracuje například s Jihočeskou univerzitou či Národním parkem Šumava.

2.6. Výzkum

V této části práce byl proveden výzkum. Výzkum se však netýkal pouze žáků nižšího gymnázia, ale i učitelů, a to z jednoho prostého důvodu. Učitelé jsou jedním z hlavních činitelů prevence sociálně patologických jevů. Učitelé jsou také pro mnohé žáky vzorem a pokud se stane, že učitel bere prevenci sociálně patologických jevů na lehkou váhu, může se stát, že žák se s ní také neztotožní. Je proto potřeba, například při tvorbě preventivních programů či MPP, znát i postoj a názory učitelů. Postup byl jednoznačný – stanovení výzkumného cíle a otázek, vytvoření dotazníku, následné sesbírání a analýza dat. Dotazníky byly rozdány učitelskému sboru na operativní poradě. Kantoři dostali instrukce k vyplnění a vyplněné dotazníky byly postupně odevzdávány na předem určené místo, aby se zachovala jejich anonymita. Dotazníky pro žáky byly rozdány na nižším stupni gymnázia ve vyučovacích hodinách.

2.6.1. Cíle výzkumu, výzkumné otázky

Cílem výzkumu této diplomové práce bylo zjistit, zda se mezi žáky gymnázia vyskytují sociálně patologické jevy, jako jsou například šikana, kyberšikana, aj. Zaměřili jsme se také na to, zda jsou žáci o této problematice dostatečně informováni, vzhledem k množství preventivních programů, které škola poskytuje, a zda jsou schopni v případě výskytu delikventního chování ve třídě daný problém v rámci svých možností řešit.

Jak již bylo řečeno, hlavním cílem výzkumu je zjistit výskyt sociálně patologických jevů na nižším stupni gymnázia, informovanost o těchto jevech a schopnost jim v rámci možností sám zabránit. Protože byl výzkum prováděn na gymnáziu, tedy na výběrové škole, kam je vybíráno jen určité procento dětí, byl zjevný předpoklad, že výskyt sociopatologických jevů by neměl být tak častý, jako na jiných školách. Byla proto položena hlavní výzkumná otázka „Vyskytují se na nižším stupni Gymnázia Prachatice sociálně patologické jevy?“. Tato výzkumná otázka byla následně rozdělena na další dílčí otázky, které zní:

1. Jaká je míra informovanosti žáků v oblasti sociálně patologických jevů?
2. Pokud se na nižším stupni Gymnázia Prachatice vyskytují sociálně patologické jevy, jaké to jsou?
3. V jaké míře jsou tyto jevy rozšířeny?
4. Na jaké úrovni závažnosti se tyto jevy nachází?

Stěžejními fakty pro tvorbu otázek byla teoretická část této práce.

2.6.2. Metodika výzkumu

V této práci byl zvolen kvantitativní druh výzkumu, a to s především s ohledem na zvolený cíl výzkumu. „Kvantitativní výzkum pracuje s číselnými údaji. Zjišťuje množství, rozsah nebo frekvenci výskytu jevů, resp. jejich míru (stupeň)“ (Gavora, 2000, s. 31). Metoda, která byla zvolena je metoda dotazníkového šetření. Výhody dotazníku jsou samozřejmé - umožňuje rychlý sběr dat, poměrně velký počet respondentů a anonymita dotazníků zaručuje i spolehlivost odpovědí. Dotazníkové šetření je jednou z metod kvantitativního výzkumu, tato metoda je často využívána například v sociologii. Giddense v díle Sociologie (1999) uvádí pozitiva a negativa dotazníků. Mezi pozitiva patří rychlý sběr dat či nízká časová náročnost, mezi negativa naopak řadí například touhu respondentů ukázat sám sebe lepší oproti skutečnosti.

Dotazník pro učitele byl vytvořen z poloviny s polo zavřenými otázkami, kdy respondenti měli na výběr z různých možností, pokud se sami ani z jednou možností neztotožnili, mohli napsat své stanovisko, z druhé poloviny nabízel otázky otevřené, aby měli učitelé možnost vyjádřit své vlastní názory a postoje. Dotazník pro děti byl tvořen otevřenými otázkami, šlo o to, zjistit co nejvíce informací. Oba dotazníky byly vyplňovány anonymně, a to především s cílem získání co nejvíce přesných a nezkreslených odpovědí. Dotazníky pro děti byly vyplněny v hodinách, tudíž nebyly časově náročné, učitelé své dotazníky většinou vyplnili při své pohotovosti ve sborovně. V úvodu dotazníku byla představena jeho autorka a respondenti zde byli seznámeni s tím, jak mají dotazník vyplňovat. Žákům byly tyto instrukce opětovně zdůrazněny před vyplňováním. Žáci dostali navíc instrukce, že pokud nebudou znát odpověď na některou z otázek, napíší „nevím“. Poněvadž byla zkoumána kvalita informovanosti na dané škole, bylo přistoupeno k tomuto opatření.

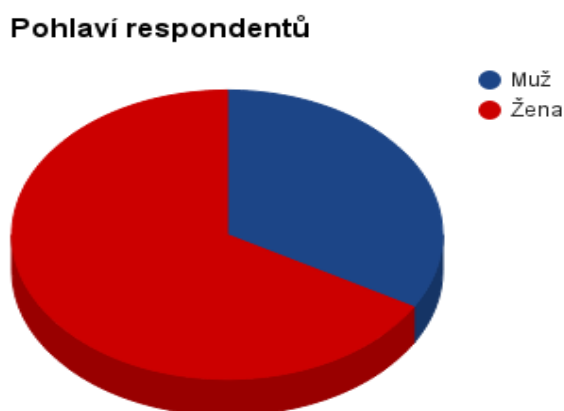
2.6.3. Respondenti

Jak již bylo výše několikrát zmíněno respondenti jsou pedagogové na Gymnáziu v Prachaticích a žáci toho samého gymnázia. Dotazník dostalo do rukou všech 28 pedagogů, jeho návratnost byla nečekaně malá. Vyplněné dotazníky odevzdalo 18 učitelů. Dotazníky dostali pedagogové elektronickou poštou s odkazem na „Google dotazník“, pro jistotu však také dostal každý pedagog vytištěný formulář do své vlastní pošty. Byli obeznámeni s tím, že pokud dotazník vyplní elektronicky, dále již tištěný dotazník nevyplňují a naopak. K tomuto bylo přistoupeno s ohledem na pedagogy, kteří mají stále problém s využíváním počítačů. Pedagogům také bylo zdůrazněno, že dotazník není povinný, avšak i přesto důležitý (i vzhledem k tomu, že dotazník bude dále použit nejenom pro potřeby této diplomové práce, ale i jako materiál pro tvorbu MPP na příští školní rok). To také mohlo být důvodem nízké návratnosti dotazníků.

Dotazník pro žáky vyplňovaly celkem 4 třídy – prima až kvarta (tj. šestá až devátá třída). Celkem se vyplňování dotazníku zúčastnilo 108 respondentů. Vzhledem k tomu, že byly dotazníky vyplněny v hodině, byla jejich návratnost 100%.

2.6.4. Vyhodnocení dotazníkového šetření pedagogů

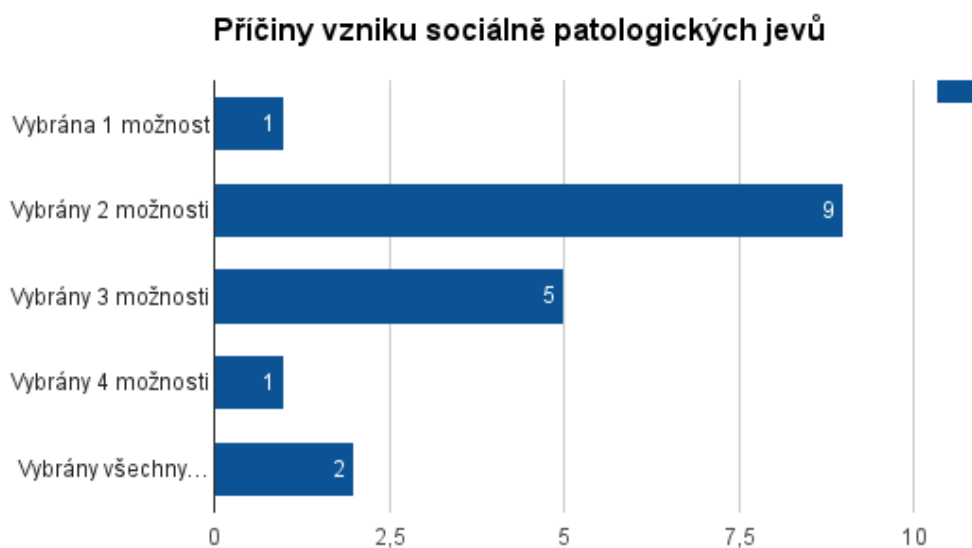
Jak již bylo výše zmíněno, zúčastnilo se dotazníkového šetření z 28 pedagogů pouze 18. Dotazníky byly anonymní, proto nelze říci, zda se tohoto výzkumu nezúčastnila spíše starší či mladší část pedagogů. Je však všeobecně známo, že vedení školy k takovým dotazníkům dříve přistupovalo poměrně v hojném počtu, proto jsou starší generace učitelů v jistém slova smyslu proti těmto aktivitám.

Graf č. 1 – Poměrné znázornění pohlaví respondentů

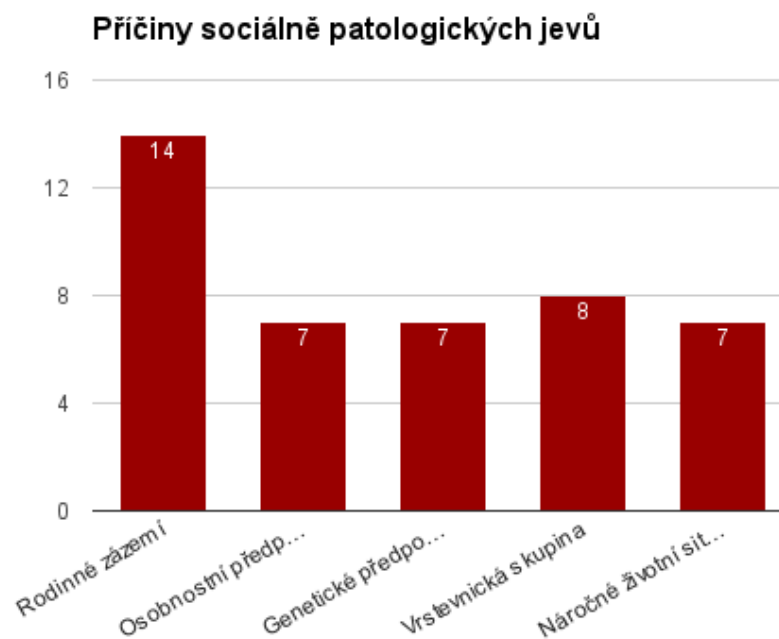
První údaj byl povinný, a to určení pohlaví respondenta. Jak je z tohoto grafu patrné, větší část pedagogického sboru tvoří ženy. To, že ve školství převažují ženy je v českých školách celkem běžná záležitost. Na gymnáziu Z dotazovaných 28 učitelů, odevzdalo dotazník celkem 6 mužů (33%) a 12 žen (66,7%).

První otázka se týkala příčin sociálně patologických jevů. Konkrétně šlo o otázku: „Jaké jsou podle Vás příčiny sociálně patologických jevů?“. Otázka byla polouzavřená, tzn. učitelé měli možnost vybrat z nabízených možností, pokud si však ani jednu možnost nevybrali, mohli napsat svojí odpověď. Otázka byla koncipována tak, že bylo možné si zvolit více odpovědí. Jak je patrné v grafu č.2, pouze jedna možnost byla vybrána jen jednou. Tou možností bylo to mínění, že příčinou sociálně patologických jevů jsou vrstevnické skupiny. Toto tvrzení je celkem překvapující, vzhledem k tomu, že žáci této školy jsou vybíráni ze základních škol a tudíž i považováni jako elita. Neměli by se tedy setkávat s takovými skupinami, které by je ovlivňovaly natolik, že se uchýlí k sociálně patologickým jevům.

Graf č. 2 – Příčiny vzniku sociálně patologických jevů

Pro ukázkou je níže přiložen graf ukazující, jaké varianty volili učitelé. Na výběr měli z těchto možností: rodinné zázemí, osobnostní předpoklady žáka (úzkostné stavy, labilita, aj.), genetické předpoklady, vrstevnická skupina, náročné životní situace (se kterými se žák nedokáže sám vyrovnat).

Graf č. 3 – Příčiny sociálně patologických jevů

Pedagogové (dle tohoto grafu) usuzují, že největším činitelem ovlivňujícím vznik sociálně patologických jevů je rodinné zázemí. Z 18ti vybraných dotazníků vybralo tuto možnost 14 pedagogů. Druhou nejčastěji zaškrtnutou odpovědí, byla odpověď vrstevnických skupin, tato odpověď byla vybrána celkem 8x. Shodný počet odpovědí (7) si získaly tři různé možnosti, a to osobnostní předpoklady žáka, genetické předpoklady žáka a náročná životní situace (se kterými se žák nedokáže sám vyrovnat).

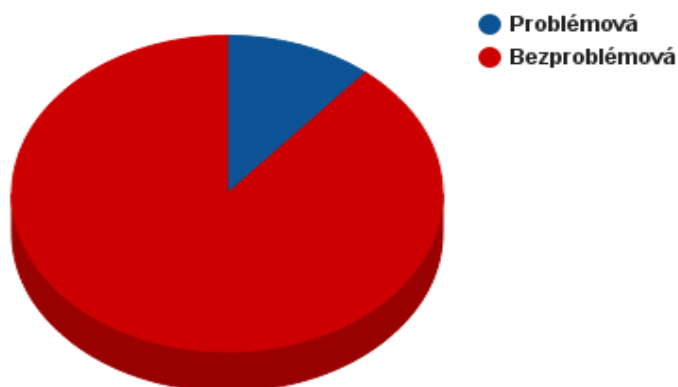
Výsledek odpovědí u této otázky naznačuje, že většina pedagogů nezastává pouze jednu teorii o příčinách vzniku sociálně patologických jevů. To naznačuje multifaktoriálním příčinám vzniku sociálně patologických jevů.

Druhou otázkou byla otázka „Jak hodnotíte spolupráci s rodiči vzhledem k prevenci sociálně patologických jevů?“. I tato otázka byla položená. Učitelé si mohli vybrat ze dvou možností – spolupráce je problémová nebo bezproblémová. Pokud jim tyto možnosti nevyhovovaly, měli opět třetí možnost „Uveďte příklady“ kde mohli předchozí dvě možnosti doplnit. V této otázce se všichni respondenti stoprocentně shodli na jedné odpovědi. Všichni shodně odpověděli, že spolupráce s rodiči je bezproblémová. Pouze dva respondenti odpověď doplnili. Jeden upozorňuje na to, že komunikace probíhá bezproblémově, v rámci školy, avšak s nízkým zapojením rodičů. Druhý pedagog, který využil možnost doplnit otázku o příklad napsal, že u něj jako u

třídního učitele probíhá komunikace s rodiči v rámci prevence sociálně patologických jevů naprosto bezproblémově.

Otázka č. 3 dopadla podobně, již však ne jednomyslně.

Komunikace a spolupráce s rodiči při výskytu sociálně patologických jevů

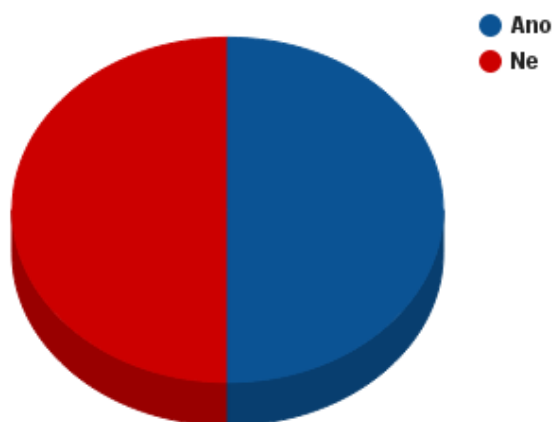

Graf č. 4 – Komunikace a spolupráce s rodiči při výskytu soc. patologických jevů

Otázka zněla „Jak hodnotíte komunikaci a spolupráci s rodiči při výskytu sociálně patologických jevů na škole?“ Stejně jako u předchozí otázka byla možnost zaškrtnout, že komunikace je problémová či bezproblémová a stejně tak zde byla kolonka „Uveďte příklad“. Jak je z grafu patrné, opět převažuje názor, že komunikace s rodiči je i při výskytu sociálně patologických jevů téměř bezproblémová. Problémy při komunikaci s rodiči měli pouze dva pedagogové, kteří svoji odpověď následně doplnili o tvrzení, že rodiče dětí, které jsou zapojeny například v šikaně, jsou často zaslepení a své dítě bezhlavě brání. Na tomto tvrzení se shodli oba pedagogové, i když s použitím lehce odlišných slov.

Na další otázku, „Vnímáte rozdíly mezi žáky v jednotlivých třídách? (Vysvětlení: diskutuje se novodobý problém chudoby u nízkopříjmových skupin, matek samoživitelek či nezaměstnaných), již nebyly tak shodné odpovědi. Systém odpovědí byl stejný, jako u předchozích dvou otázek, pedagogové si mohli zvolit z možností, ano, ne či vše doplnit třetí možností „uveďte příklad“. Přesněji jsou výsledky procentuelně na naprosto stejné úrovni, což lze vidět i v grafu, uvedeném níže.

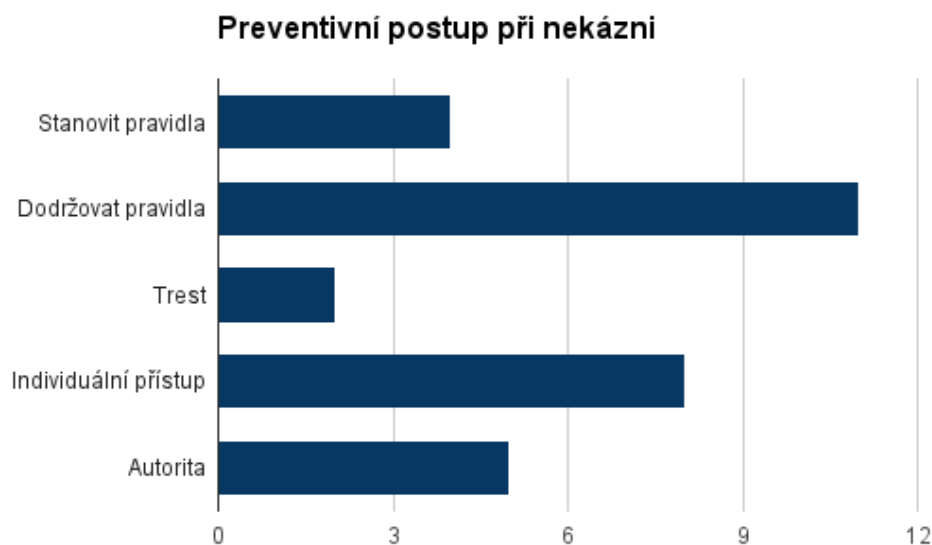
Rozdíly mezi žáky

Graf č. 5 – Rozdíly mezi žáky

Doplňující příklady uvedlo sedm pedagogů, většina z nich se shoduje, že pokud jsou nějaké rozdíly mezi dětmi patrné, pak se jedná o vybavení jedince, a to nejenom po školní stránce (sešity, pravítka, apod), ale i po stránce technické. Největší rozdíly spatřují v oblasti mobilních telefonů, tabletů či computerů (ty jsou ve výuce povoleny k zapisování poznámek z hodiny, především pro děti s dysgrafií či dysortografií), další rozdíly, kterých si učitelé všimají jsou rozdíly v oblečení. V dodatečných poznámkách však je specifikované, že se nejedná jen o oblečení, které nosí žáci do školy, ale také o oblečení, které si sebou děti vozí na různé kurzy (v rámci nižšího gymnázia jsou pro žáky připraveny dva hlavní kurzy – lyžařský a turistický). Toto samozřejmě platí v tom případě, že děti na kurs jedou, což byl další postřeh několika učitelů – jsou si vědomi toho, že finanční zátěž na rodiče (především samozivitele) je ohledně kursů a školních akcí velká, ovšem jsou také toho názoru, že nepřítomnost dítěte na kursu může být stěžejním problémem pro další vztahy ve třídě.

V další otázce již byla velká variabilita odpovědí. Otázka zněla „Jaký navrhujete preventivní postup při nekázní žáků během vyučovacích hodin?“. V tomto případě šlo o otázku s otevřenou odpovědí. Učitelé tedy v tomto případě neměli na výběr z několika možností, naopak museli sami vypsát jejich mínění. U této otázky padlo mnoho názorů, které se celkem lišily, avšak na několika tvrzeních se učitelé shodli. Tato tvrzení můžeme vidět v následujícím grafu.

Graf č. 6 – Preventivní postup při nekázni

Jak lze vyčíst z uvedeného grafu, je více jak polovina kantorů toho názoru, že je potřeba si v hodině stanovit pravidla a následně ty pravidla dodržovat. Je samozřejmostí, že určitá pravidla je nutné si stanovit a trvat na jejich dodržování, avšak je potřeba mít na paměti, že i výjimka potvrzuje pravidlo. Individuální přístup by v tomto případě prosazovalo 8 kantorů. Celkem zarážejícím faktem je například to, že dva učitelé jsou okamžitě pro určení trestu. Je však zapotřebí si uvědomit, že trest nemá ve výuce pouze informační funkci, kterou upozorňujeme na to, že daný čin nebyl správný a zároveň tím dáváme najevo to, že by se dané chování nemělo opakovat, ale pro žáka také představuje trest i určitou motivaci (žák motivuje sám sebe k tomu, aby dané chování neopakoval). Trest v určité míře je samozřejmě potřebný a v určitých případech nutný, ale přebytnost trestů ve výuce také může vést k opačnému účinku. S trestem je spojena i autorita, která je v našem grafu také uvedena (tuto možnost napsalo celkem 5 pedagogů). Jak již bylo výše zmíněno, autoritativní přístup ve výuce také není ideálním. Autorita je často zmiňovaným tématem a je celkem známým faktem, že autorita je buď přirozená nebo formální. Přirozená autorita, jak již vyplývá z názvu, je autorita, kterou učitel buď disponuje nebo ne. Přirozenou autoritu nejde nijak získat ani snahou či léty praxe. Autorita formální je oproti tomu taková autorita, kterou člověk disponuje vzhledem například k jeho profesnímu postavení. Autorita učitele je celkem

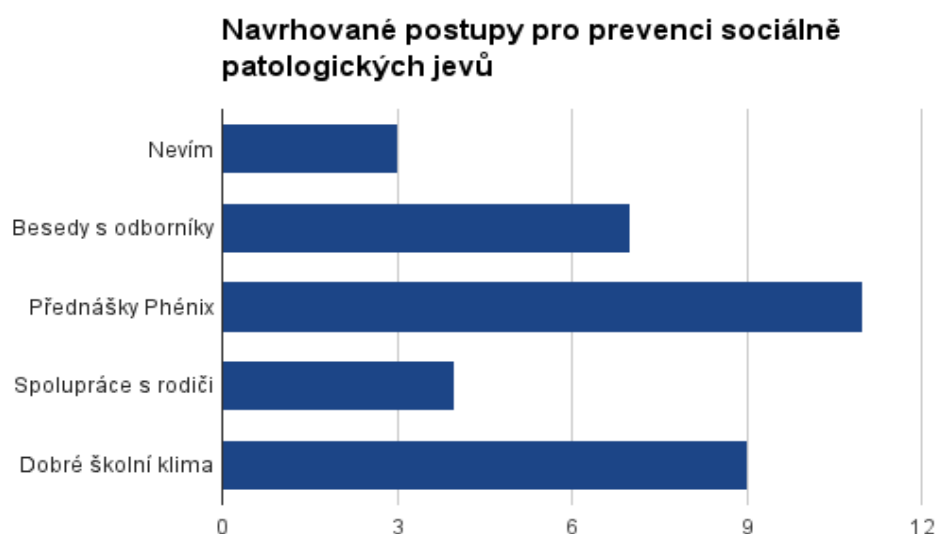
ožehavé téma a spousta učitelů se uchyluje k tomu, že si autoritu vynucují například hlasitými projevy.

Další odpovědi, které nejsou zahrnuty v grafu, byly například:

- Existuje celá řada opatření – komunikace s rodiči, napomenutí, trest
- Jasně sdělení učitele, že takové chování není akceptováno
- Při nekázni je na prevenci pozdě
- Řešením by bylo snížit počet žáků ve třídách (33 dětí v jedné třídě je moc)
- Domluva mimo vyučovací hodinu
- Lidský přístup
- Nevím
- V případě, že je nekázeň ve třídě, je potřeba se zamyslet nad tím, zda není chyba i u učitele – je tedy potřeba změnit vlastní přístup

Za zmínku z těchto odpovědí jistě stojí ta poslední – je potřeba změnit vlastní postoj. Je smutno pravdou, že tuto odpověď napsal pouze jeden pedagog. Vždy, když nastane nějaký problém, ať už nekázeň či jiný, je potřeba aby učitel udělal evaluaci, kriticky zhodnotil sám sebe. Všeobecně, až na pár výjimek, které již byly zmíněny, byla tato otázka zodpovězena dle učebnicových příkladů – stanovit pravidla ve třídě, která se nebudou porušovat, přistupovat k žákům individuálně, atd.

Další otázka „Jaký navrhuje postup pro prevenci sociálně patologických jevů“ byla předposlední otázkou v dotazníkovém šetření pro učitele. Tato otázka patřila k otázkám otevřeným, tudíž zde učitelé museli vypsát své vlastní postoje a návrhy řešení.

Graf č. 7 Navrhované postupy pro prevenci sociálně patologických jevů

Jak můžeme vidět v grafu uvedeném výše, považují učitelé přednášky od neziskové organizace Phénix za jeden z hlavních a účinných prostředků ohledně prevence sociálně patologických jevů. Mezi další účinné nástroje prevence nejvíce uváděli besedy s odborníky v oboru. Právě jedna taková beseda se na tomto gymnáziu bude konat, a to v roce 2017 s PaedDr. Zdeňkem Martínkem (beseda je domluvená od roku 2015, pan Martínek je však velmi vytížený, proto se plánovaná beseda uskuteční až v roce 2017). Další odpověď, která se objevila celkem 9krát byl údaj, že k zajištění prevence nežádoucích jevů také napomáhá dobré školní klima. V případě odpovědi „nevím“ je těžké posoudit, zda se daným učitelům nechtělo v danou chvíli vypisovat jejich mínění či zda opravdu nevěděli. Pokud je to ovšem tak, že opravdu nevědí, jak postupovat v rámci prevence sociálně patologických jevů, tak je na to možné nahlížet jako na vcelku zarážející fakt, a to i vzhledem k tomu, že právě toto téma je jedno z nejčastěji probíraných témat, a to nejenom na vysokých školách.

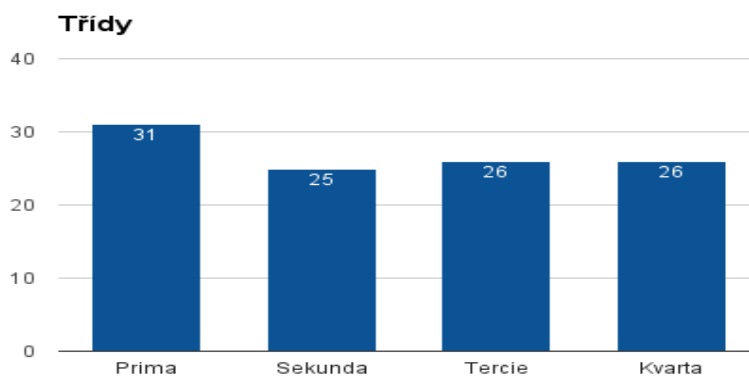
„Jak hodnotíte programy, které zajišťuje školní metodik prevence prostřednictvím neziskové organizace Phénix?“ byla poslední otázka v dotazníkovém šetření pro učitele. I tato otázka byla otevřená, učitelé neměli na výběr z možností. 90% dotazovaných se shodlo na tom, že programy jsou vhodné, dostačující a vyhovující, avšak žáci znají většinu informací z hodin občanské výchovy, nepřinášjí jim tudíž tyto programy téměř nic nového. Celkem v pěti odevzdaných dotaznících byla nalezena i ta informace, že programy jsou užitečné, ale učitelům překáží, že jsou konané dopoledne a tím přijdou o své hodiny (program trvá vždy 4 hodiny, většinou v dopoledních hodinách). Kromě jednoslovných odpovědí vypovídajících o tom, zda jsou tyto programy vyhovující, se někteří učitelé i rozepsali více. Zde jsou jejich odpovědi:

- Program o kyberšikaně je velmi účinný
- Programy jsou vhodné, studenti hlavně oceňují to, že si sami mohou zvolit téma
- Pozitivně hodnotím především interakci daných programů – program o drogách je velmi hezky zpracovaný, dětem se líbí
- Programy jsou pěkně, avšak jejich přesunutí na odpolední hodiny by bylo vhodné

2.6.5 Vyhodnocení dotazníkové šetření žáků

Dotazníkového šetření se v rámci primy až kvarty (šesté až deváté třídy) zúčastnilo celkem 108 respondentů. Každý z respondentů byl poučen, jak dotazník vyplňovat, také byla vznesena prosba o upřímnost v odpovědích, a to i vzhledem k tomu, že dotazník

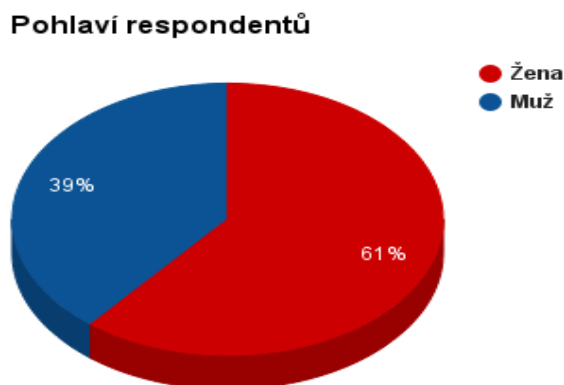
byl vyplňován anonymně. Také byli poučeni o tom, že tento dotazník není povinný a pokud ho z nějakého důvodu nechtějí vyplňovat, nemusejí. I přes toto upozornění navrátili dotazník všichni přítomní jedinci. Žáci dostali na začátku hodiny prostor k vyplňování, nepotřebovali však více jak 15 minut.

Graf č.8 – Rozložení žáků dle tříd

Výsledky ze tříd nebudou nastíněny zvlášť, nýbrž dohromady. Nešlo totiž o to, zjistit jaká třída je nejlépe informovaná a v jaké třídě se nejčastěji objevují sociálně patologické jevy, ale šlo o celý nižší stupeň gymnázia. Pokud se ve výsledcích objevily určité odpovědi jen u některých tříd, bude vše zaznamenáno ve vysvětlení pod grafem.

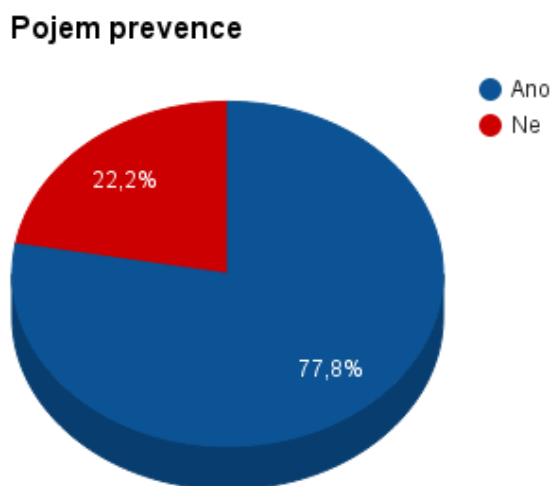
Jak již bylo výše řečeno, zúčastnily se tohoto šetření celkem 4 třídy. V grafu č.8 grafu můžeme vidět rozdělení tříd, dle počtu vyplněných dotazníků. Nejvíce žáků se zúčastnilo právě v primě a to celkem 31, v sekundě potom 25 a v tercii a kvartě shodně 26 žáků.

Graf č. 9 – Pohlaví respondentů

Z výše uvedeného grafu můžeme zjistit, že mezi respondenty převažovalo ženské pohlaví, a to 65 dívek ku 43 chlapcům.

Po vyplnění pohlaví a třídy přišla první otázka, která zněla „Víte, co je to prevence?“ . Otázka měla zjistit, zda jsou žáci obeznámeni s tímto pojmem, a to především vzhledem k četnosti preventivních opatření na této škole. Tato otázka byla polouzavřená, žáci tedy měli na výběr ze dvou možností – ano, ne a pokud zakroužkovali ano, bylo jejich úkolem napsat definici slova prevence. Pro zjednodušení jsou v následujícím grafu zobrazeny pouze odpovědi ano, ne. Dalo by se říci, že žáci nižších tříd – převážně z primy, neznali správnou odpověď. Ve vyšších třídách samozřejmě stoupala i kvalita definic toho, co je to prevence.

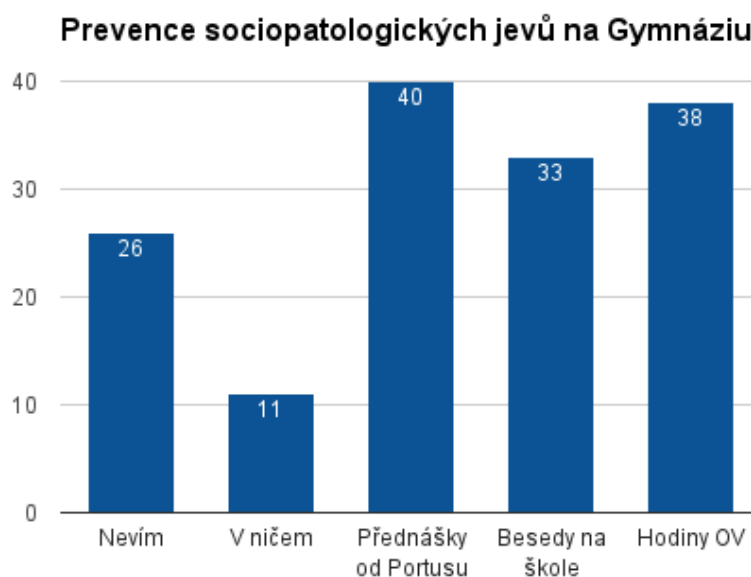
Graf č. 10 – Víte, co je to prevence?

Mezi definicemi pojmu prevence byly například i toto (definice byly poupraveny tak, aby byly gramaticky a stylisticky správně):

- Opatření, abychom nepřišli do styku s určitými věcmi (tercie)
- Prevence je například očkování (sekunda)
- Prevence jsou přednášky od školy i rodiny (prima)
- Něco, co nám brání dělat určité věci (prima)
- Nějaké předčasné opatření (tercie)
- Opatření proti nebezpečí v okolí (kvarta)
- Něco, čím se může předejít určitým věcem (kvarta)

- Prevence znamená zakročit proti něčemu dřív, než se to stane (prima)
- Snaha o ochranu

Druhá otázka zněla „V čem spatřujete prevenci sociálně patologických (šikana, kyberšikana, drogy, návykové látky, aj.) jevů na Vaší škole?“. Tato otázka byla otevřená, žáci tedy museli vypsát přesné příklady, v čem přesně spatřují prevenci na gymnáziu. Tato otázka byla položena aby děti samy vypsaly, v čem vidí prevenci sociálně patologických jevů na jejich škole, protože pohled dětí se může od pohledů pedagogů velmi lišit. K tvorbě minimálního preventivního plánu a dalším preventivním aktivitám, je právě pohled dětí na tuto problematiku zapotřebí.

Graf č. 11 - V čem spatřujete prevenci sociálně patologických (šikana, kyberšikana, drogy, návykové látky, aj.) jevů na Vaší škole?

Z grafu je patrné, že právě přednášky z Portusu (neboli neziskové organizace Phénix, která patří Portusu) mají žáci zafixované jako jeden z hlavních projevů prevence sociálně patologických jevů na gymnáziu. Ze 108 dotazovaných uvedlo tyto přednášky 40 žáků, jen o dva méně (38) považuje za prevenci také hodiny občanské výchovy. Dalším častěji uvedenou odpovědí byly besedy, které jsou pořádané školou – často byly zmiňované například besedy s výchovným poradcem či metodikem prevence. Žáci k tomu dodávali, že nejenom v hodinách OV jsou nabádáni aby například nebrali drogy. Téměř všichni žáci také neuváděli pouze jednu odpověď, naopak většina z nich uvedla několik příkladů toho, jaká preventivní opatření spatřují na gymnáziu. Faktem však také

je to, že ne všichni žáci jsou si vědomi preventivních opatření na škole – 11 žáků uvedlo, že se na gymnáziu nevyskytují žádná preventivní opatření. 7 žáků z těchto 11 navštěvuje primu neboli šestou třídu, což může být důvod jejich odpovědi. Jsou na škole prvním rokem a dalo by se říci, že se stále ještě integrují do chodu školy. Další možností je také to, že zatím neměli žádný (sociálně patologický) problém či potřebu vyhledávat výchovného poradce.

Třetí otázka navazovala na otázku druhou a zněla takto „Jak Vám může škola, dle Vašeho názoru, pomoci?“. I třetí otázka byla otevřená, žáci tudíž opět museli vypsát svůj názor. Odpovědi žáků se různily, avšak na několika zásadních věcech se shodli, což lze vidět i v grafu č. 12.

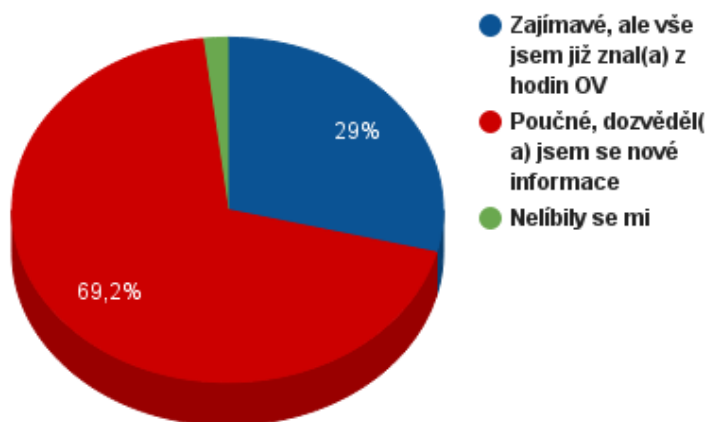
Graf č. 12 - 3. Jak Vám může škola, dle Vašeho názoru, pomoci?

Z tohoto grafu je možné vyčíst, že škola může, dle mínění dětí, pomoci mnoha způsoby. Nejčastější odpověď, která se v odevzdaných dotaznících vyskytla, byla ta, že škola může pomoci tím, že žákům poradí, co mají dělat, pokud se ocitnou v nějaké tíživé situaci (pokud jsou například šikanováni nebo se šikanou setkají). Tuto možnost napsalo 47 žáků. Druhou nejčastější odpovědí byl názor, že škola může dětem pomoc názornými ukázkami či obrázky. Děti k této odpovědi také dodávaly, že například názorné zobrazení toho, co se stane, když budou brát drogy, by jim daný čin zošklivilo více než například několik přednášek o drogách a jejich účincích. Paradoxně následně na to uvedlo 39 dětí, že právě přednášky jsou tím, čím by škola mohla dětem pomoci. Je

zřejmé, že nejlepší by bylo skloubit obě možnosti dohromady – což dělá právě organizace Phénix, která například při přednášce o drogách nejenom referuje o škodlivosti drog, ale z praktického hlediska ukazuje názorné ukázky a důsledky návykových látek. Spousta dětí také uváděla jméno výchovného poradce na škole a zároveň dodávaly, že právě on je tím, za kterým by šly, kdyby měly nějaký problém. V souvislosti s výchovným poradcem uváděli žáci také to, že právě on pořádá na škole různé přednášky a besedy, které se žákům líbí a jsou pro ně přínosem. Krom výchovného poradce, který byl v dotaznících zmíněn celkem 21krát, jmenovali žáci také třídního učitele, a to celkem 15krát. Je zřejmé, že třídní učitel je pro děti vzorem a je na škole jedním z hlavních činitelů ve vývoji jedince, od kterého přejímají vzorce chování, postoje, aj. Výchovný poradce a třídní učitel však nebyli v odevzdaných dotaznících jediní jmenovaní – žáci dále uváděli, že je na škole několik dalších pedagogů, kteří by jim vždy pomohli. Pravdou zůstává, že pokud děti jmenovaly další pedagogy, do závorky také uvedly, že ne všichni jsou ochotní pomáhat. Právě tato poznámka je celkem zarážejícím faktem, vzhledem k tomu, že pedagog by měl být vždy nápomocen. V odpovědích na tuto otázku padlo mnoho názorů, v grafu jsou uvedeny pouze ty nejčastěji uváděné. Poslední dvě nejčastěji zmíněné odpovědi jsou „nevím“ a „nijak“. Je těžké posoudit, zda tyto odpovědi plynou z lenosti odpovědět nebo zda žáci opravdu nevěděli. Povětšinou se však tyto odpovědi objevovaly v těch dotaznících, ve kterých byly i předchozí otázky zodpovězeny stejně.

Následující otázka, neboli otázka č. 4, se vztahovala k již absolvovaným preventivním programům. Otázka zněla „Jak hodnotíte preventivní programy, které jste již absolvovali (například programy organizace Portus)?“. U této otázky nebylo možné vypsát pouze své názory, ale žáci měli na výběr ze tří možností – první možnost byla „poučné, dozvěděl(a) jsem se nové informace“, druhá možnost pak byla „zajímavé, ale vše jsem již znal(a) z hodin OV“, a třetí možnost zněla „nelíbily se mi“. Otázka byla vytvořena s ohledem na bezprostřední reakce žáků po absolvování daného programu, šlo o to zjistit, jaké procento dětí je toho názoru, že tyto jsou sice zajímavé, ale všechny informace jsou již známy z hodin OV či dokonce kolika dětem se tyto programy nelíbí vůbec.

Hodnocení preventivních programů

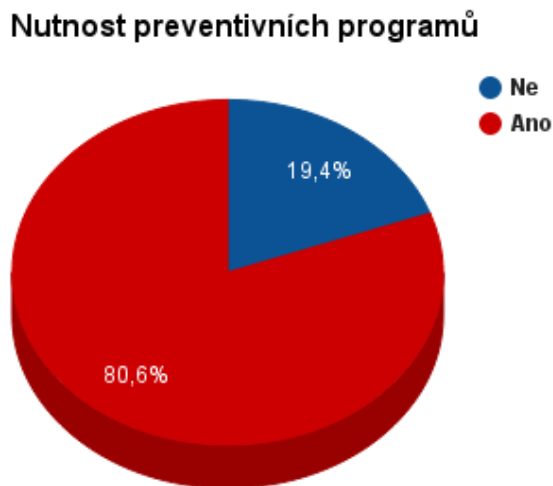
Graf č. 13 - 4. Jak hodnotíte preventivní programy, které jste již absolvovali (například programy organizace Portus)?

Jedna z výzkumných otázek je zaměřená na míru informovanosti žáků o sociopatologických jevech a právě z toho důvodu byla zařazena tato otázka do dotazníku. Různé přednášky, především ty od neziskové organizace Phénix, jsou přece jenom jedním z hlavních zdrojů informací.

Jak je z grafu patrné, více jak polovina dotazovaných, tj. více jak 69% (75 žáků), byla s preventivními programy zcela spokojená. Další část – 26% (31 žáků) zvolilo možnost, že preventivní programy jsou zajímavé, ale většina informací již byla známa z hodin občanské výchovy. Jen malé procento zvolilo možnost, že programy se jim nelíbily – v přepočtu na žáky to jsou 3 žáci. Tato informace nevypovídá pouze o kvalitě těchto programů, ale také o tom, že jsou žákům prospěšné. Děti tyto programy baví a odnesou si z nich nové informace, je jisté, že by škola se zajišťováním těchto programů neměla přestat.

Pátá otázka opět navazovala na otázku předchozí. Již jsme se nedoptávali na hodnocení těchto programů, ale na mínění žáků, zda jsou takové programy vůbec zapotřebí – přesně znění otázky bylo následující „Myslíte si, že jsou preventivní programy potřeba?“. Tato otázka byla položená, žáci totiž měli na výběr ze dvou možností, a to možnost „ano“ či možnost „ne“. U otázky žáci našli další instrukce,

pokud zaškrtnou, že preventivní programy nejsou zapotřebí, měli vypsát důvody, proč jsou tohoto mínění.

Graf č. 14 - 5. Myslíte si, že jsou preventivní programy potřeba?

Jak ukazuje graf, byla nejčastější odpověď kladná. Žáci jsou toho mínění, že preventivní programy jsou zapotřebí. Tuto možnost volilo celých 80% dotazovaných. Kladná odpověď nás opět nejenom odkazuje na kvalitu preventivních programů, ale také uvědomění dětí, že tyto programy nejsou pouze pro zábavu, ale přinášejí i užitečné informace. Jak již bylo řečeno, byli žáci instruováni, že pokud vyberou zápornou odpověď, je nutné aby uvedli důvody, které je k tomu vedli. Tyto důvody ovšem u několika dotazníků uvedli respondenti i u kladných odpovědí. To znamená, že sice odpověděli „ano, tyto programy jsou potřebné“, ale také svou výpověď doplnili o další informace. Mezi tyto informace patřily například následující (výpovědi byly opět upraveny, aby byly hlavně po gramatické stránce správně):

- Ano, jsou potřebné, ale je jich stále málo
- Tyto programy by se měly konat častěji
- Určitě ano, hlavně co se nebezpečí na internetu
- Jsou zapotřebí, ale ne všechny jsou vhodné

I z těchto „poznámek pod čarou“ lze vyčíst, že děti si dané programy oblíbily, také by ocenily, kdyby se tyto programy konaly častěji. Problém by v tomto případě ovšem nastal s časovou dotací a stejně tak i po finanční stránce. Výše již bylo zmíněno, že

učitelé mají problém s časovým harmonogramem, respektive s tím, že se tyto programy konají v dopoledních hodinách. Pokud by se zvýšila jejich četnost, žáci by si museli nahradit hodiny, o které přišli, atd.

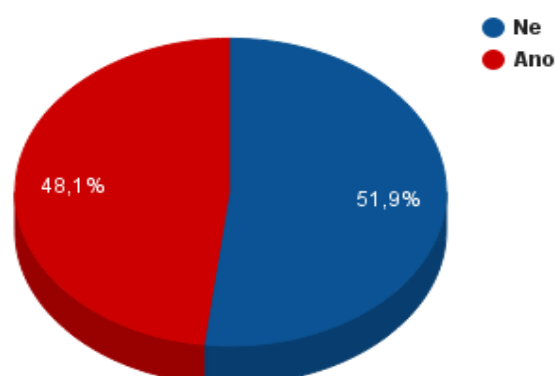
Záporných odpovědí bylo necelých 20%, tzn. 22 žáků je toho názoru, že preventivní programy jsou zbytečné a nepotřebné. Důvody, které uváděli, se různily, zde jsou uvedeny ty nejpodnětnější:

- Program proti drogám nepotřebujeme, víme i bez něj, že drogy nemáme brát
- Programy nejsou potřeba, gymnázium je přece škola pro chytré
- Nepotřebujeme je, protože všechny informace již víme z hodin občanské výchovy
- Ti, pro které jsou ty programy, si z nich často nic neodnesou
- V případě nouze nám tyto programy nepomůžou
- Někteří si z těchto programů nic neodnesou

Názory žáků jsou potřebné nejenom v rovině kladných odpovědí, ale také na opačné straně v záporných odpovědích. Právě v těch můžeme naleznout podmětné připomínky. Poznámka, že tyto programy žáci nepotřebují, protože gymnázium je škola pro chytré je velice zajímavá. V kapitole Cíle výzkumu byl zmíněn předpoklad, že pokud jde o gymnázium, neměl by být výskyt sociálně patologických jevů tak častý, poněvadž se jedná o výběrovou školu a je zde předpokládána určitá inteligence žáků, kteří zde studují. A právě tato odpověď, která se vyskytovala celkem ve dvanácti odevzdaných dotaznících, dokazuje, že alespoň určitá část žáků si je tohoto privilegia výběrové školy vědomá a spojuje inteligenci s odolností k sociálně patologickým jevům. Dalším znakem, který nasvědčuje dostatečné prevenci na této škole je to, že pokud žáci uvedli, že programy nejsou potřeba, bylo to také z toho důvodu, že potřebné informace již znali z hodin občanské výchovy.

Otázka šestá se již nevztahovala k preventivním programům, ale přímo k sociálně patologickým jevům. Otázka byla položena takto: „Setkali jste se někdy ve svém okolí či ve škole s jevy, jako je například šikana či kyberšikana?“ I v této otázce měli žáci možnost zaškrtnout buď „ano“ nebo „ne“. Pokud zaškrtnuli možnost „ano“, měli dále za úkol vypsat o jaké činy se v rámci šikany či kyberšikany jednalo. Následující graf uvádí poměr dětí, kteří se již setkali s šikanou či kyberšikanou.

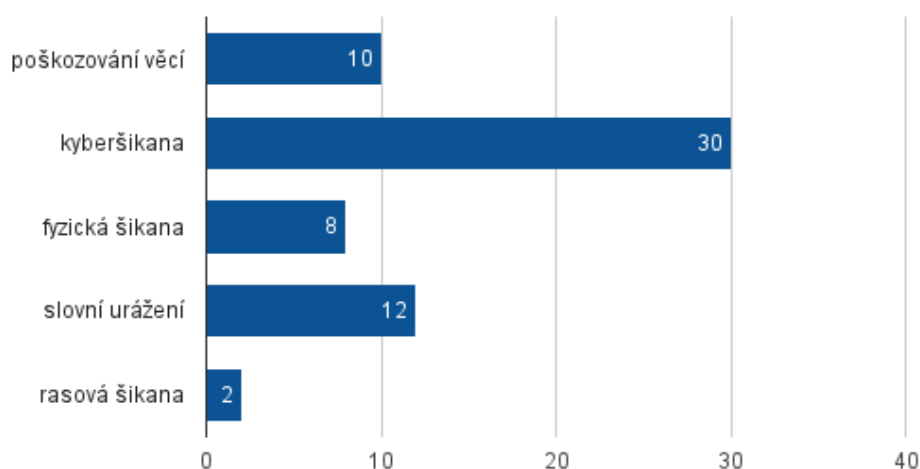
Šikana, kyberšikana

Graf č. 15 - Setkali jste se někdy ve svém okolí či ve škole s jevy, jako je například šikana či kyberšikana?

Z tohoto grafu je patrné, že téměř polovina dotazovaných má nějaké zkušenosti s šikanou či kyberšikanou. Většina z těchto dětí však šikanu zažila na základní škole, jak následně uváděly do poznámky. Šikana na gymnáziu se objevila v loňském roce, přesněji šlo o kyberšikanu v současné osmé třídě. Právě tento čin ovlivnil i upřesňující odpovědi, když většina žáků tercie (osmé třídy) uvedla, že jejich spolužačka byla šikanována na sociálních sítích. Následující graf ukazuje, s jakými činy se v rámci šikany žáci setkali.

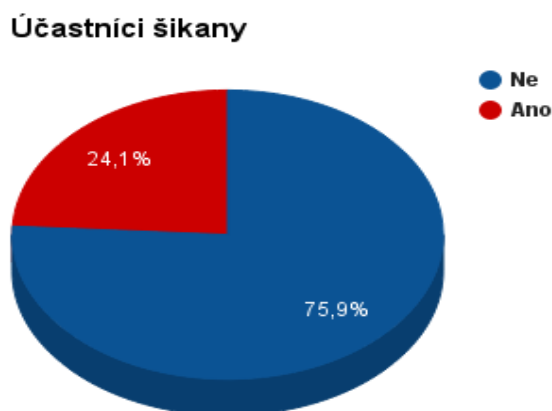
Činy v rámci šikany, kyberšikany

Graf č. 16 – O jaké činy se v rámci šikany či kyberšikany jednalo?

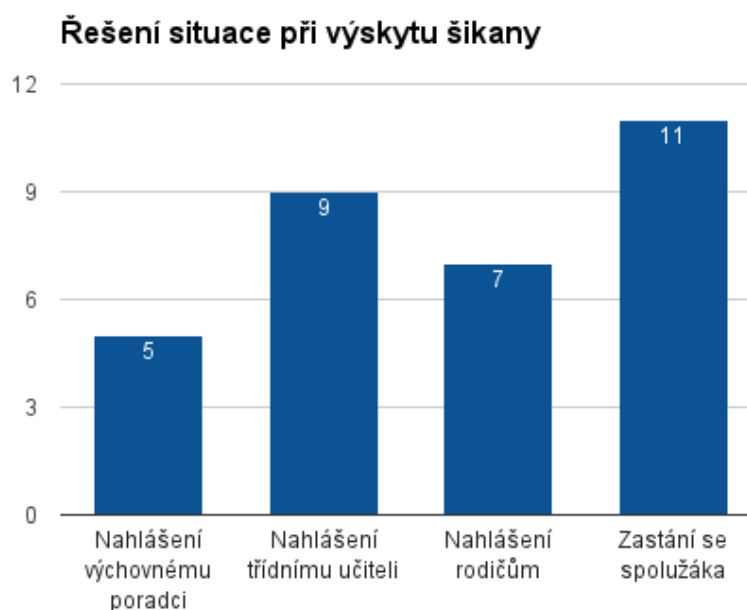
Jak je výše uvedeno, v jedné ze čtyř dotazovaných tříd byla zjištěna a vyšetřována kyberšikana. Dotazníků v této třídě však bylo celkem 26, ale kyberšikanu uvedlo celkem 30 žáků. Všichni dotazovaní se ale shodli na činech v rámci kyberšikany, a to zesměšňování pomocí fotografií na různých sociálních sítích (zmiňován především Facebook a Twitter) a na následných útočných komentářích. Žáci ve svých odpovědích často používali pojmy jako fyzická či psychická šikana. Tyto pojmy jsou jim dobře známy, a to i primánům (šesté třídě), což je opět signál toho, že preventivní opatření této školy nejsou brány na lehkou váhu. Pokud šlo o fyzickou šikanu, vždy k tomu následně žáci dodali, že se tyto činy odehrály na základní škole, na gymnáziu se s tím nesetkali nebo to nedošlo do takovém míry, aby se to dále řešilo. A v případech šikany psychické přiznaly dívky v dotaznících, že jakmile zjistily, že slovní narážky a psychické týrání není v pořádku, omluvily se a podobnou chybu již více neopakovaly (přesněji šlo o 4 dívky, které se takto vyjádřily). V případě odpovědi rasové šikany se problém již vyskytuje na gymnáziu. Tuto možnost uvedli dva žáci ze sekundy (neboli sedmé třídy), kterou navštěvuje také žák ruské národnosti. V této třídě se nachází velmi silné osobnosti, které se snaží za každou cenu prosadit, třída je celkově hodně živá a tento student z Ruska je nejen fyzicky, ale i psychicky na jiné úrovni než ostatní žáci. Tuto odpověď však zvolili pouze dva žáci, tudíž se nejspíš nejedná o šikanu, spíše jen o špatně pochopený žert či o snahu upozornit na slabšího jedince. Tento fakt však nelze brát na lehkou váhu, situace by se měla nadále sledovat a pokud se to opravdu vyvine v šikanu, je zapotřebí zakročit.

Otázka sedmá byla položena takto „Stali jste se i nechtěnými účastníky šikanování?“

Graf č. 17 - Stali jste se i nechtěnými účastníky šikanování?

Opět zde byly na výběr dvě možné odpovědi – ano, ne. Pokud žáci zvolili kladnou odpověď, byli opět instruováni k tomu, aby uvedli, jak se v takovém případě chovali, jak danou situaci řešili. Jak lze vyčíst z grafu, téměř polovina žáků (48%) má již zkušenosti se šikanou, ale necelých 24% (což dělá celkem 25 žáků) žáků se stalo účastníky šikany, ať už přímo či nepřímo. Právě těchto 25 žáků následně vypsalo jak se v dané situaci chovali, jak se snažili situaci vyřešit. Je nutné zmínit, že z těchto 25ti žáků osm uvedlo, že byli osobně šikanováni. Tito žáci také uvedli, že to nikde nehlásili, snažili se to s dotyčným agresorem vyříkat sami, pokud to nepomohlo, požádali o pomoc přítele a tím se vše vyřešilo. Také uvedli to, že se agresori báli, že by se o dané situaci dozvěděl třídní učitel, proto s tím útočníci sami přestali. Zajímavé je, že žáci tercie (osmé třídy) jsou si vědomi toho, že u nich ve třídě proběhla kyberšikana, a že to nebylo správné, ale na druhou stranu si nejsou vědomi toho, že by byli třeba i nechtěnými účastníky (například jen označením fotografií na sociálních sítích jako „to se mi líbí“). Následující grafické znázornění nabízí pohled na to, jak děti danou situaci řešili, co v danou chvíli pokládali za správné.

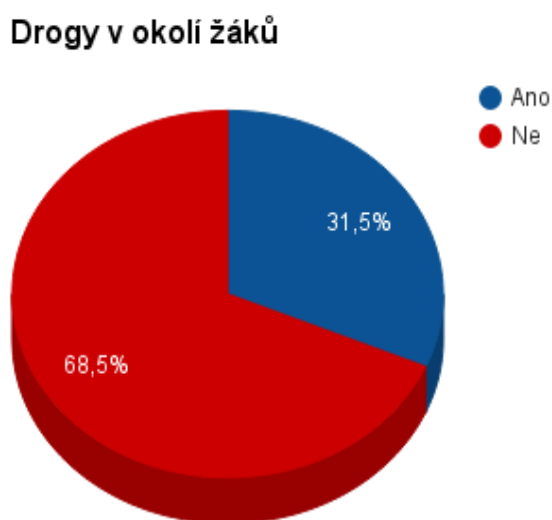

Graf č. 18 - Pokud jste se stali i nechtěnými účastníky šikanování, jak jste situaci řešili?

Z výše uvedeného grafu je patrné, že větší část dětí, která se stala třeba i nechtěným účastníkem šikanování si zvolila možnost zastat se svého spolužáka. V případě šikany je to celkem obvyklým chováním, pokud se ovšem dítě nebojí toho, že začne být též šikanováno. Mezi další nejčastěji uváděné odpovědi patřilo nahlášení dospělé osobě,

nejčastěji třídnímu učiteli, následně pak rodičům a výchovnému poradci. Právě k tomu jsou děti na různých programech, co se šikany týká, naváděny. Jakmile se na škole ocitnou v blízkosti někoho, kdo je šikanován, měli by vše nahlásit nějaké kompetentní osobě. Tato otázka byla zařazena především z toho důvodu, aby se zjistilo, zda žáci umí teoretické znalosti, nabyté právě na různých preventivních programech či besedách, také uplatnit v konkrétních situacích.

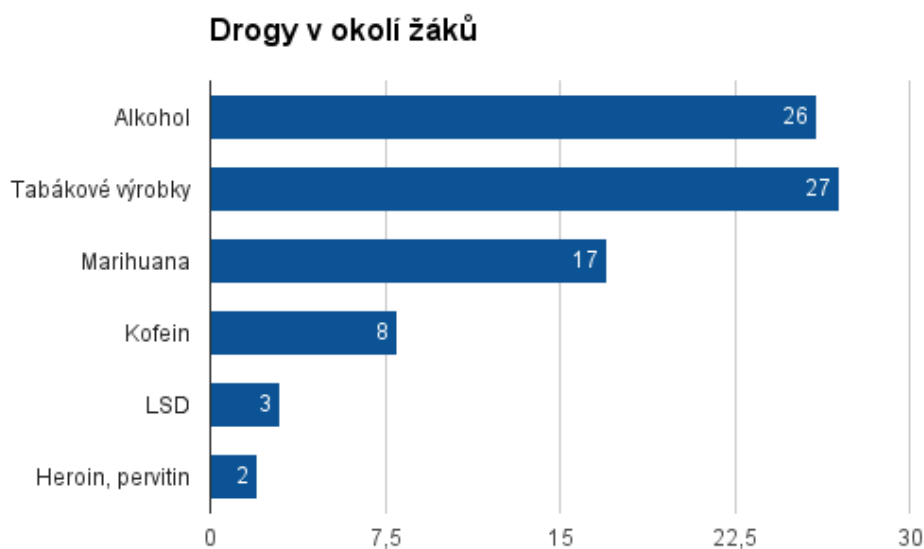
Následující otázka se již netýkala šikany, ale dalších sociálně patologických jevů, a to drog. Osmá otázka tohoto dotazníkového tedy šetření zněla takto „Pohybuje se ve Vašem okolí někdo, kdo má zkušenosti s drogami?“ Stejně jako u předchozích otázek, měli žáci na výběr z odpovědí ano, v případě, že uvedli ano, v mém okolí se pohybuje někdo, kdo má zkušenosti s drogami, měli následně za úkol upřesnit, o jaké drogy se jednalo. Tato otázka byla zařazena do dotazníku opět z toho důvodu, že se jedná o šetření v rámci výběrové školy – gymnázia, a je zde opět již výše stanovený předpoklad, že žáci takové školy by neměli přijít do styku se skupinami lidí, kteří mají zkušenosti se sociopatologických jednáním jako jsou například drogy, vzhledem k tomu, že je na ně nahlíženo jako na elitu národa. Následující graf nám ukazuje, kolik procent žáků zná ve svém okolí někoho, kdo má jisté zkušenosti v oblasti drog.

Graf č. 19 – Pohybuje se ve Vašem okolí někdo, kdo má zkušenosti s drogami?

Z grafu je patrné, že více jak polovina dotazovaných - 69% (což je v přepočtu na žáky 75 dotazovaných), nemá ve svém okolí nikoho, kdo by měl zkušenosti s drogami. Což a jednu stranu potvrzuje to, že žáci z gymnázia se nestýkají s problémovějšími žáky například z základních škol, ale na stranu druhou vidíme, že je zde stále 31% žáků (33 studentů ze 108), kteří mají opačnou zkušenost. Pokud žáci uvedli, že někoho takového znají, uváděli také, o jaké drogy se jedná. Mnohokrát k tomu i dodali, kdo v jejich okolí tyto látky užívá. Z velké části se jednalo o rodiče (celkem 21 dětí ze 33, kteří mají ve svém okolí někoho, kdo užívá návykové látky, uvedlo, že právě rodiče jsou tím, kdo tyto látky užívá) či spolužáky, kteří kouří. Pokud rodiče žáků kouří, je velmi pravděpodobné, že žáci sami s k takovému činu později sami uchýlí. I kdyby šlo o nátlak party, děti si mohou své chování odůvodnit jako správné, vzhledem k tomu, že rodiče dělají to samé.

V grafu níže, můžeme vidět, že nejčastější návykovou látkou, kterou žáci uváděli byl alkohol a tabákové výrobky. Alkohol z 33 dětí uvedlo alkohol celkem 26 jedinců. Je samozřejmé, že alkohol je jedna z nejpřístupnějších a nejčastějších drog, a jako taková bývá často podceňována. Mezi tabákové výrobky zařadili žáci nejenom kouření cigaret, ale také vodní dýmku, která byla zmiňována stejně často, jako cigarety samotné. V případě vodní dýmky je velmi pravděpodobné, že žáci již nezmiňovali rodiče, jako uživatele této látky, ale své spolužáky či dokonce sami sebe.

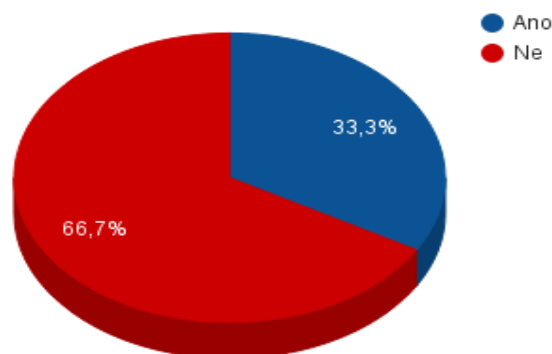

Graf č. 20 – Pokud má ve Vašem okolí někdo zkušenosti s drogami, o jaké drogy se jedná?

Jak můžeme vidět, v dotaznících se neobjevovaly pouze častější drogy, jako alkohol či tabákové výrobky. Třetí nejčastější drogou, se kterou se žáci setkávají je marihuana. Jedna studentka tercie (osmé třídy) dokonce v dotazníku uvedla, že vedle její skřínky (pozn. autorky – žáci si své oblečení, popřípadě učení materiály ukládají v šatnách do skříněk) jsou starší studenti, kteří mají ve skřínce nemalé množství marihuany, dále uvedla, že starší studenti nevěděli o její přítomnosti u jejich rozhovoru, což je také důvod toho, že o této záležitosti ví. Dále žáci uváděli tvrdé drogy, a to LSD, heroin a pervitin. Bohužel není jasné, kde přišli s takovými látkami do styku, avšak jeden student uvedl, že právě látky jako heroin a pervitin byly na základní škole zcela normální každodenní záležitostí. Vzhledem k anonymitě šetření nelze tento fakt dokázat, nevíme, zda se jedná o vtip respondenta (vzhledem k tomu, že byl na základní škole pouze pět let, poté přestoupil na gymnázium) či se jedná o holý fakt. Nikdo z těchto 33 žáků neuvedl, že by přišel s návykovými látkami do styku na prachatickém gymnáziu (krom výše uvedeného případu s marihuanou).

Následující devátá otázka měla za úkol zjistit, zda a jaké mají žáci osobní zkušenosti s návykovými látkami. Hlavním úkolem této otázky již nebylo zjistit, zda někdo v okolí žáků tyto látky užívá, ale zda sami žáci jsou konzumenty návykových látek. Otázka tedy zněla takto „Máte vy sami nějaké zkušenosti s návykovými látkami (drogy, alkohol, cigarety, a jiné)? Pokud ano, uveďte prosím s jakými“. Pro studenty, kteří uvedli, že nemají žádné zkušenosti s návykovými látkami, touto otázkou dotazníkové šetření skončilo. Ti, kteří uvedli, že mají osobní zkušenosti s návykovými látkami, pokračovali v dotazníku dále.

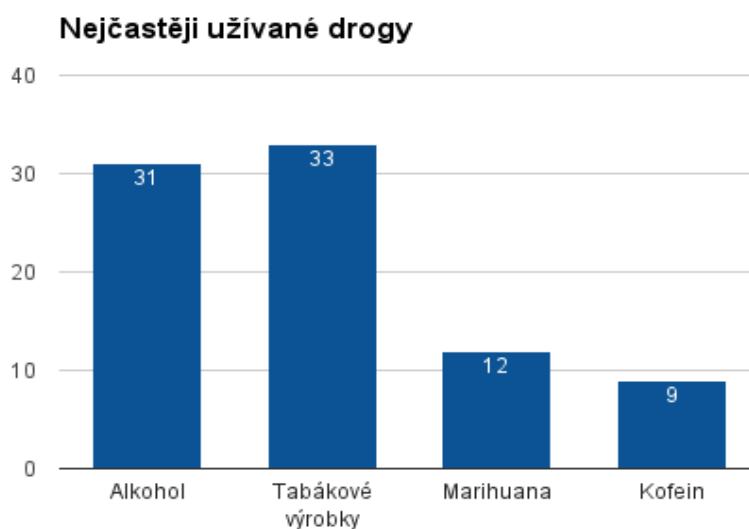
Osobní zkušenosti s návykovými látkami

Graf č. 21 - Máte vy sami nějaké zkušenosti s návykovými látkami (drogy, alkohol, cigarety, a jiné)?

Tato otázka, stejně jako ty předchozí byla polouzavřená a pokud žáci uvedli, že mají zkušenosti s návykovými látkami, přešli ke druhé části otázky, a to k upřesnění informací o tom, jaké návykové látky užívají, popřípadě užili. Tuto otázku opět rozdělíme na dvě různá grafická znázornění. První graf (graf č. 21) ukazuje, jaké procento žáků odpovědělo na položenou otázku kladně, druhý graf (graf č. 22) znázorní nejčastěji zmíněné návykové látky.

Jak můžeme vidět na výše uvedeném grafu, uvedla více jak polovina respondentů, že nemají žádné osobní zkušenosti s drogami. Mezi 108 respondenty je tedy 36 žáků, kteří minimálně jednou zkusili jednu z návykových látek. V úvodu této kapitoly bylo zmíněno, že ačkoliv byly dotazníky zadány ve 4 třídách, budou vyhodnocovány dohromady. Zde je ovšem nutné rozložení tříd zmínit. Do červené části grafu – neboli do té části žáků, kteří nemají žádné zkušenosti s návykovými látkami se kromě dvou studentů řadí celá prima (celá šestá třída), stejně je tomu u sekundy (sedmá třída), kdy kromě několika jedinců všichni shodně uvedli, že nemají žádné zkušenosti s návykovými látkami. Tito jedinci, kteří se přiznali ke konzumaci návykových látek, ale také následně uvedli, že onou návykovou látkou, kterou užívají je kofein. Nejedná se tedy o těžké drogy, což samozřejmě neznamená, že to není problém. V tercii nebyly výsledky již tak jednoznačné, ale i tak bylo jedinců bez zkušenosti s drogami více, jak polovina. Největší podíl studentů, kteří sami sebe zařazují do modré části grafu, je v kvartě (neboli deváté třídě).

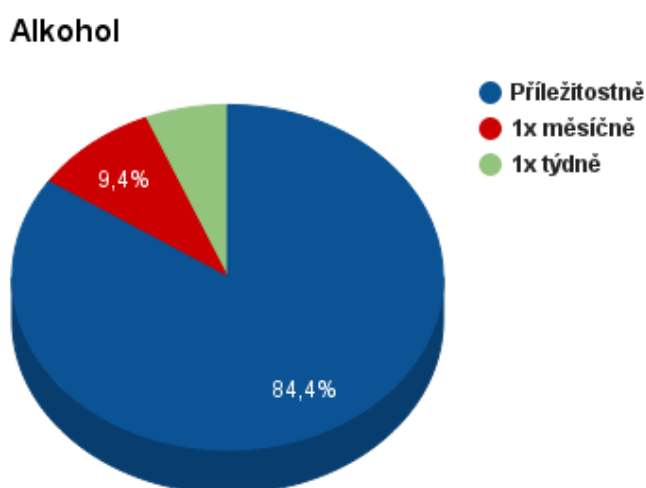

Graf č. 22 – Pokud máte zkušenosti s návykovými látkami, uveďte prosím o jaké látky se jedná.

Při vyplňování této otázky se ani jednou nestalo to, že by respondenti napsali pouze jednu látku, se kterou mají zkušenosti, všichni psali minimálně dva příklady návykových látek. Tabákové výrobky byly dány dohromady, jmenovitě však žáci uváděli cigarety a vodní dýmky. Zajímavé je, že u odpovědí byla častěji zmiňována vodní dýmka, než samotné cigarety. Jelikož je ve vodní dýmce tabák, neměla by se dětem na druhém stupni prodávat, ať už samostatný tabák a vodní dýmka či již připravená k použití. Při vyplňování se právě žáci kvarty zeptali, zda se i vodní dýmka počítá jako návyková látka a zda jí řadíme mezi drogy, následně byli velice překvapeni, když jim bylo oznámeno, že i vodní dýmka patří mezi škodlivé látky a je považována za drogu. Vzhledem k tomu, že tabáky do vodních dýmek jsou většinou s ovocnou příměsí a vdechovaný dým, který se filtruje přes vodu v nádobce, je studený, jsou žáci toho mínění, že je kouření tzv. „vodnice“ v podstatě neškodné. Ve skutečnosti je právě vodní dýmka nebezpečnější než cigarety, obsahuje více nikotinu a při kouření vdechuje jedinec více kyslíčnicku uhelnatého, než při kouření cigaret. Je celkem známým faktem, že na vodní dýmce se nedá vypěstovat taková závislost, jako na cigaretách, ale riziko rakoviny plic je zde mnohem větší, než u cigaret. Problém u tabákových výrobků, stejně jako u alkoholu, je ten, že většina prodejců si neověřuje věk kupujícího a v případě, že se to stane, jsou zde menší obchodníci (povětšinou vietnamští), kteří si občanský průkaz nevyžadají téměř nikdy. Další, celkem 31krát zmíněnou položkou, byl alkohol. Alkohol, podobně jako tabákové zboží, je celkem častým artiklem na prodejních pultech. Stejně tak, jako u tabáku, se prodejci často neptají na věk kupujících, tudíž se alkohol společně s cigaretami řadí na první místo v konzumaci u dětí. Nejenom, že jsou lehko k dostání, ale jsou to také drogy, které děti zkouší jako první (viz teoretická část této práce). Další látkou, která následuje hned po alkoholu a tabáku je marihuana. Osobní zkušenost s marihuanou uvedlo celkem 12 dětí (1 z těchto 12ti navštěvuje osmou třídu, a další 2 jsou dokonce ze sedmé třídy, zbylí žáci, navštěvují devátou třídu). Dalším údajem, který se v dotaznících objevil častěji je kofein. Kofein je nejspíš nejrozšířenější legální drogou vůbec, je obsažen nejenom v kávě, ale ve spoustě energetických nápojích či Coca cole. Je důležité, že si děti uvědomují, že právě kofein je také zařazen mezi drogy na nichž může vzniknout závislost.

Jak již bylo uvedeno, žáci kteří uvedli, že nemají žádné zkušenosti s drogami, dotazník dále nevyplňovali. Následující otázka se tedy týkala pouze oněch 36ti žáků, kteří uvedli osobní zkušenost s návykovými látkami. Tato otázka navazovala na předchozí a zněla takto „Jak často tyto látky užíváte?“. Tato otázka byla položena z toho

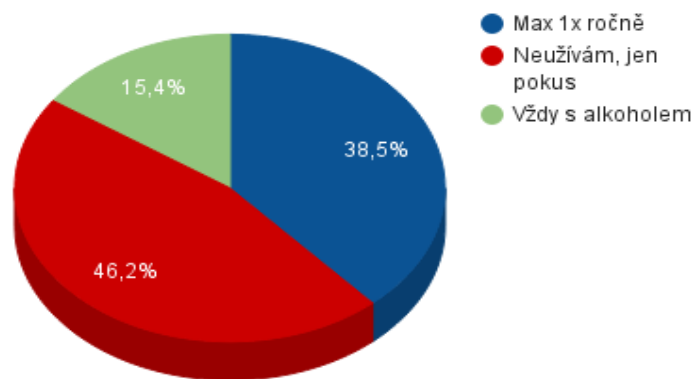
důvodu, aby se zjistilo, zda jsou žáci gymnázia pravidelnými konzumenty návykových látek nebo jestli se chtějí vyčlenit z davu právě tím způsobem, že budou zkoušet návykové látky. Otázka byla otevřená, žáci zde neměli na výběr z možností, museli přesně vypsát, jak často dané látky užívají. Pro přehlednost zde budou uvedeny tři rozdílné grafy, které budou ukazovat jak často žáci konzumují alkohol a jak často konzumují tabákové výrobky. Grafické znázornění užívání marihuany a kofeinu není možné realizovat, všichni, kteří uvedli, že mají zkušenosti s marihuanou následně uvedli, že ji neužívají, pouze jí jednou zkusili, ale nejsou pravidelnými konzumenty. Podobně tomu bylo u kofeinu. Žáci, kteří zmínili kofein, jako drogu, se kterou mají zkušenost, také následně dodali, že pokud kofein užívají pravidelně, užívají ho pouze ve velmi malém množství, a to maximálně jednou měsíčně. Následující graf nám tedy ukazuje četnost konzumace alkoholu.

Graf č. 23 – Četnost konzumace alkoholu

Z tohoto grafického znázornění patrné, že alkohol konzumuje více jak polovina, přesněji 27 žáků, pouze příležitostně. Nejsou tedy pravidelnými konzumenty. 3 žáci uvedli konzumaci maximálně jednou do měsíce a 2 žáci uvedli konzumaci alkoholu jednou týdně. Všichni z dotazovaných ke své odpovědi zároveň dodávají, že konzumace alkoholu, v případě, že nastane, nemá většinou pravidelnost, záleží na okolnostech.

Tabákové výrobky - cigarety

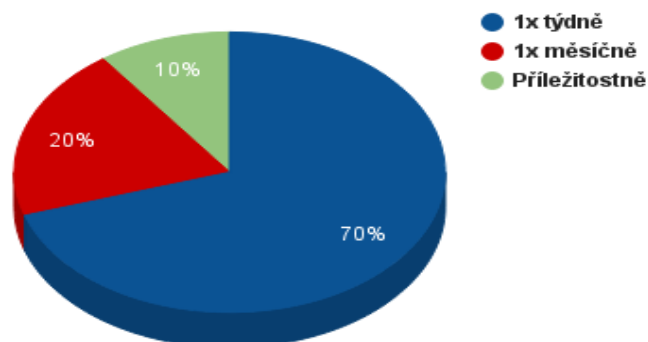

Graf č. 24 – Četnost užívání tabákových výrobků (resp. cigaret)

Z výše uvedeného grafu můžeme vyčíst četnost užívání cigaret. Jak již bylo zmíněno, nebyly cigarety v dotaznících stěžejní návykovou látkou, co se tabákových výrobků týká. Avšak i přesto uvedli celkem dva žáci, že kouření cigaret je u nich vždy spjata s konzumací alkoholu. Téměř polovina respondentů, která uvedla, že mají zkušenost s cigaretami, také tvrdí, že je neužívají pravidelně, pouze je jednou zkusili. Další větší část zjištěných informací, která je v grafu zanesena, je taková, že cigarety užívají maximálně jednou ročně.

Posledním graf znázorňuje pravidelnost konzumace tabákových výrobků, přesněji vodních dýmek.

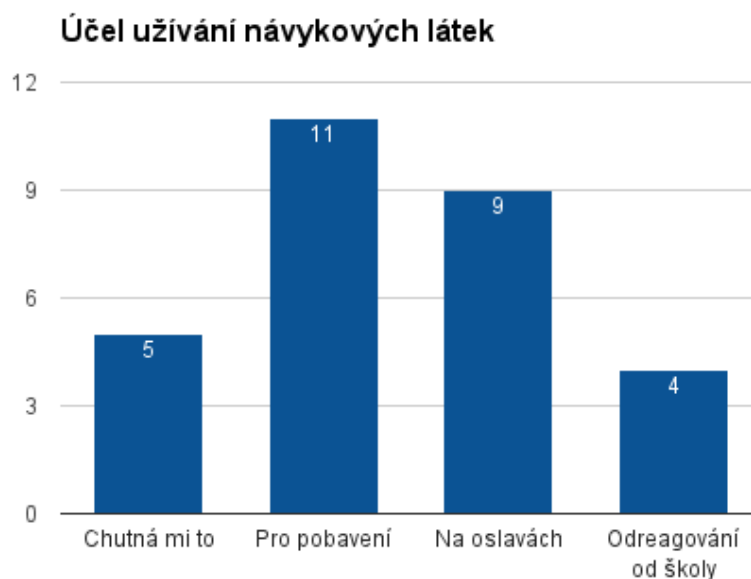
Tabákové výrobky - vodní dýmka

Graf č. 25 - Četnost užívání tabákových výrobků (resp. vodních dýmek)

Výše již bylo poukázáno na to, že překvapivě byla vodní dýmka mezi žáky častěji zmiňována, než cigarety samotné. Jak lze z grafu č. 25 vyčíst, na rozdíl od ostatních návykových látek, které byly v dotaznících uvedeny, užívají žáci gymnázia vodní dýmku v celkem pravidelných intervalech. Tato skutečnost může být zapříčiněna nedostatečnou informovaností, ohledně vodních dýmek či neznalostí a utvrzováním sama sebe, že vodní dýmka není ozdravně škodlivá. Kouření vodní dýmky se stalo zajímavým fenoménem a bylo by vhodným řešením se této problematice věnovat v některém z preventivních programů či v hodinách občanské výchovy.

Poslední otázkou v dotazníkovém šetření byla otázka „Za jakým účelem užíváte tyto látky?“. Otázka byla opět otevřená, bez možnosti volby. Přesto, že žáci mohli vypsát nespočetně důvodů, proč užívají návykové látky, většinou se shodli na několika základních důvodech, které jsou uvedeny v následujícím grafu.

Graf č. 26 – Za jakým účelem užíváte tyto látky?

Jak je z výše uvedeného grafu patrné, užívají žáci tyto látky především pro pobavení či na oslavách. Právě různé oslavy (ať už narozeninové či oslava Nového roku) jsou s užíváním návykových látek úzce spojeny. Mezi nejčastějšími odpověďmi byla i odpověď „chutná mi to“. V těchto případech se však nejednalo o spojení s alkoholem či cigaretami, ale výlučně o spojení s vodní dýmku. V této části práce již bylo uvedeno, že právě vodní dýmka je žáky nižšího stupně gymnázia nejčastěji užívaná a jako taková není pouze zdrojem pobavení, ale také chuti. Zajímavé je, že žáci uvedli jako účel

užívání těchto látek také odreagování od školy. Otázka, která se tedy naskytuje je ta, zda tyto žáky škola zatěžuje natolik, že se musí uchýlovat ke konzumaci alkoholu či zda by tito žáci měli zvážit svoje setrvání na výběrové škole (pokud je tato škola tolik stresuje, že se uchylují k takovýmto činům). Vzhledem k tomu, že tuto možnost zvolili pouze 4 jedinci ze všech dotazovaných, vyplývá z toho, že gymnázium v Prachaticích neklade na svoje žáky takové nároky, které by byly nesplnitelné, jen ne všichni žáci jsou schopní tyto nároky ustát a stres, který následně vzniká řeší tímto způsobem.

2.6.6. Vyhodnocení výzkumných otázek

Na základě teoretické části této práce byly zpracovány výzkumné otázky a následně i vytvořen dotazník, který měl zjistit míru informovanosti o sociopatologických jevech na prachatickém gymnáziu, dále pak výskyt těchto jevů na nižším stupni Gymnázia Prachatice, v jaké míře jsou tyto jevy rozšířeny a na jaké úrovni závažnosti se tyto jevy nachází. Před formulací výzkumných otázek byl také stanoven výzkumný předpoklad. Tento předpoklad byl stanoven s ohledem na to, jaká škola byla zkoumána. Předpokládalo se tedy, že pokud je výzkum prováděn na výběrové škole, kam je vybíráno jen určité procento dětí, neměl by být výskyt sociálně patologických jevů tak častý, jako na jiných školách. Hlavní výzkumná otázka následně zněla: „Vyskytují se na nižším stupni Gymnázia Prachatice sociálně patologické jevy?“. Výzkumná otázka byla rozdělena na dílčí otázky, které zněly následujícím způsobem:

1. Jaká je míra informovanosti žáků v oblasti sociálně patologických jevů?
2. Napomáhají informovanosti žáků o těchto jevech preventivní programy, které žáci v průběhu studia absolvují? (programy společnosti Phénix)
3. Pokud se na nižším stupni Gymnázia Prachatice vyskytují sociálně patologické jevy, jaké to jsou?
4. V jaké míře jsou tyto jevy rozšířeny?
5. Na jaké úrovni závažnosti se tyto jevy nachází?

V předchozí části této práce bylo detailně rozebráno dotazníkové šetření žáků nižšího stupně gymnázia Prachaticích, v této části se k výsledkům tohoto šetření vrátíme a podíváme se na ně v souvislosti s položenými dílčími a hlavní výzkumnou otázkou.

„Vyskytují se na nižším stupni gymnázia sociálně patologické jevy?“ je hlavní výzkumná otázka. Na to lze odpovědět několika způsoby. Pod pojmem sociálně patologické jevy se ukrývá spousta jevů. Odpověď na položenou otázku je z výzkumu,

který byl proveden, zřejmá, ano, na nižším stupni gymnázia se vyskytují sociálně patologické jevy.

První dílčí výzkumná otázka se zaměřila na informovanost žáků ohledně sociopatologických jevů. S ohledem na tuto dílčí podotázku byly do dotazníkového šetření zahrnuty první tři otázky (1. Víte, co je to prevence, 2. V čem spatřujete prevenci sociálně patologických (šikana, kyberšikana, drogy, návykové látky, aj.) jevů na Vaší škole?, 3. Jak Vám může škola, dle Vašeho názoru, pomoci?). Podle výsledků těchto tří otázek bylo prokázáno, že žáci nižšího stupně gymnázia v Prachaticích mají základní znalosti o tom, co je to prevence, jsou si vědomi přesných preventivních opatření, které gymnázium podniklo a mají znalosti o tom, jak jim může škola pomoci, popřípadě, za kým mají jít, pokud mají problém. Je samozřejmé, že se našli i tací, kteří si těchto věcí nejsou vědomi, zřejmý důvod toho, je však uveden výše v popisech u různých grafů. Pokud bychom tedy měli shrnout informovanost žáků nižšího stupně gymnázia, mohli bychom říci, že informovanost žáků ohledně sociálně patologických jevů je na dobré úrovni.

Druhá výzkumná otázka zněla takto: „Napomáhají informovanosti žáků o těchto jevech preventivní programy, které žáci v průběhu studia absolvují? (programy společnosti Phénix)“ Abychom prozkoumali, zda preventivní programy, které žáci absolvují minimálně jednou ročně, jsou také přínosem, byly zvoleny dvě otázky v dotazníkovém šetření, konkrétně otázka čtvrtá a pátá (4. Jak hodnotíte preventivní programy, které jste již absolvovali (například programy organizace Portus, a jiné), 5. Myslíte si, že jsou preventivní programy potřeba? Pokud jste uvedli NE, vypište důvody.) Odpovědi u těchto otázek byly celkem jednoznačné, žákům se programy líbí, jsou poučné a interaktivní, i když již některé informace znají z hodin občanské výchovy. Dílčí výzkumná otázka zjišťovala, zda tyto programy napomáhají informovanosti žáků a odpověď na tuto otázku je tedy opět kladná – ano, tyto programy jsou jedním z hlavních zdrojů informací v oblasti sociálně patologických jevů pro studenty gymnázia.

„Pokud se na nižším stupni Gymnázia Prachatice vyskytují sociálně patologické jevy, jaké to jsou?“ S ohledem na tuto dílčí otázku byly do dotazníku zařazeny otázky č. 6-8 (6. Setkali jste se někdy ve svém okolí či ve škole s jevy, jako je například šikana či kyberšikana? Pokud ano, o jaké činy se v rámci šikany či kyberšikany jednalo, 7. Stali jste se i nechtěnými účastníky šikanování? Pokud ano, jak jste situaci řešili?, 8. Pohybuje se ve Vašem okolí někdo, kdo má zkušenosti s drogami? Pokud ano, o jaké

drogy jde?). Pokud jde o šikanu či kyberšikanu, je nutné zde zmínit, že ta se v současné době na gymnáziu nevyskytuje (ale v loňském roce, jak děti v dotaznících uvedly se v současné osmé třídě vyskytla kyberšikana – šikana spolužačky na sociálních sítích), pokud by se jednalo o návykové látky je zde nutné uvést, že ty se na nižším stupni gymnázia vyskytují pouze v malé míře. Pokud se žáci uchýlí k návykovým látkám, jedná se především o vodní dýmky.

Další dílčí výzkumná otázka se zaměřila na míru rozšíření těchto jevů. Pro prozkoumání míry rozšíření těchto jevů byly do dotazníku zahrnuty otázky č. 9 a č. 10 (9. Máte vy sami nějaké zkušenosti s návykovými látkami (drogy, alkohol, cigarety, a jiné)? Pokud ano, uveďte prosím s jakými., 10. Jak často tyto látky užíváte?). Z odpovědí na tyto otázky lze jednoznačně říci, že užívání návykových látek je na gymnáziu ojedinělé. Pokud žáci uvedli, že užívají nějaké látky (především alkohol a cigarety), většinou také uvedli, že jen příležitostně a v malé míře. Celkem ze 108 dotazovaných užívá pravidelně 14 dětí vodní dýmku, a to jednou týdně. Dalo by se tedy říci, že rozšíření těchto látek zdaleka není na kritické hranici.

Poslední dílčí výzkumnou otázkou byla otázka, která se ptala na závažnost těchto jevů. Ke zjištění závažnosti užívání návykových látek byla v dotazníku zvolena otázka, ve které žáci odpovídali na to, za jakým účelem tyto látky užívají. Jak je možné vidět v kapitole výše, zvolila většina žáků možnost pro zábavu či příležitostně na oslavách. To, že žáci nenapsali například „protože to potřebuji“ nebo tomu podobné odpovědi, nám dokazuje, že užívání těchto látek není na zvlášť závažné hranici, naopak se opravdu drží pouze v rámci příležitostné zábavy s přáteli.

ZÁVĚR:

Předložená diplomová práce se zabývá problematikou sociálně patologických jevů. I přes četné množství publikací, které jsou na toto téma k dispozici, nebylo lehké zformulovat základní patologické jevy, jejich charakteristiku a specifika. Z důvodu toho, že bylo předem dané, že výzkum bude probíhat na víceletém gymnáziu, byla v teoretické části zvolena charakteristika takových jevů, jejichž výskyt je na právě gymnáziu, jakožto výběrové školy, pravděpodobný. V první, teoretické, části jsou tedy podrobně rozebrány jednotlivé patologické jevy, jejich možné příčiny a nebylo zapomenuto ani na prevenci těchto jevů.

V úvodní části je zvoleno vysvětlení základních pojmů, které se sociální patologií úzce souvisí, bylo zde tedy vysvětleno, co je norma a normalita, následně byl také vytyčen předmět zájmu sociální patologie. Právě tyto pojmy byly považovány za stěžejní a bylo potřeba je vyjasnit hned na začátku.

Jak již bylo uvedeno, následovala charakteristika vybraných sociálně patologických jevů. Mezi tyto vybrané jevy byla zařazena šikana či kyberšikana, záškoláctví a užívání návykových látek. Mezi návykové látky byly v této práci zařazeny pouze ty nejčastější a typické pro tuto skupinu. Drogy, alkoholismus či nikotinismus. U šikany nebyla rozebrána pouze její charakteristika, ale také osobnost agresora a oběti či stádia šikany. U záškoláctví se opět nejednalo pouze o holou charakteristiku záškoláctví, ale byly zde například vyvráceny mýty, které toto téma již delší dobu provází.

V následující kapitole byly podrobněji rozebrány příčiny vzniku sociálně patologických jevů. I zde nastal ten problém, že je na toto téma mnoho odborných publikací a článků, mnoho z nich se však neshoduje na jednom stanovisku. Proto byla tato kapitola rozdělena na menší podkapitoly. Tyto kapitoly představovaly vždy jednu možnou příčinu vzniku sociálně patologických jevů, byly to tedy kapitoly rodina, vrstevníci, školní prostředí, media či multifaktoriální příčiny vzniku těchto jevů.

Kromě charakteristiky vybraných jevů či zabývání se možnými příčinami vzniku sociálně patologických jevů, byla samozřejmě zmíněna i jejich prevence. Vedle charakteristiky toho, co je primární, sekundární či terciální prevence byly v této části práce také popsány například pracovníci prevence či minimální preventivní program. Minimální preventivní program byl do této části zařazen z toho důvodu, že jako takový je považován za jednu z hlavních složek prevence na školách, a to nejenom proto, že jím disponuje každá škola, ale také proto, že právě při přípravě minimálního preventivního programu, lze reagovat na situaci, která se na dané škole vyskytuje.

Pokud byla v této kapitole zmíněna prevence, jsou důležitou součástí toho také instituce v systému prevence a právě ty byly v této části podrobněji nastíněny. Instituce v systému prevence byly přidány do této kapitoly především proto, že i v dnešní době je spousta pedagogů, kteří nevědí, které instituce jsou v případě prevence činné. Ze stejného důvodu byla zařazena i podkapitola legislativa v procesu sociálně patologických jevů. Na prevence sociálně patologických jevů se podílí spousta zákonů či podzákonných opatření a alespoň některé z nich je potřeba znát.

Po teoretické části přišla na řadu část praktická. Jak je uvedeno v úvodu, i přes název této diplomové práce, je v praktické části uvedena případová studie gymnázia v Prachaticích. Byl však zkoumán pouze nižší stupeň gymnázia v Prachaticích, tj. od šesté do deváté třídy, což je stejná věková hranice jako na jiných základních školách. Gymnázium bylo pro tuto případovou studii vybráno záměrně, a to především proto, že se jedná o výběrovou školu, která v bývalém Prachatickém okrese přebírá vybrané žáky i z přilehlých vesnických škol, které mají například jen pětileté školy, a také proto, že zde bylo možné poukázat na fakt, že se sociálně patologické jevy mohou objevit i na výběrové škole, kde se předpokládá určitá inteligence žáků. V případové studii bylo tedy popsáno zázemí školy, její historie – dávná i relativně nedávná, její zaměstnanci či například samotný minimální preventivní program. Po nastínění situace ve škole, byla předložena metodika výzkumu. Výzkum proběhl v rámci dotazníkového šetření jak pro žáky, tak pro učitele. U učitelů bylo hlavním cílem zjistit postoj k sociálně patologickým jevům a také informovanost o těchto jevech. Ukázalo se, že učitelé jsou informováni o sociálně patologických jevech, avšak i přesto se našlo několik odlišností. Žádný pedagog nevyčnává nad ostatními s extrémními názory či úplnou nevědomostí, odlišnosti, které byly v dotaznících spatřeny se týkaly spíše názorů na styl vedení výuky a s tím například spjaté řešení problémů v hodinách. Dotazníkové šetření pro žáky nižšího stupně gymnázia ukázalo, že na této škole není prevence sociálně patologických jevů brána nadarmo. Žáci jsou informováni o tom, co je prevence, jaká jsou preventivní opatření na škole, naprostá většina z nich považuje i preventivní programy za přínosné a užitečné. Co se sociálně patologických jevů týče, vyskytují se na nižším stupni gymnázia v menší míře, respektive především u žáků devátých tříd (jedná se o příležitostné požití alkoholu či častější užívání vodní dýmky). Žáci, kteří v dotazníku uvedli mezi drogy, s kterými mají zkušenost vodní dýmku, také často uváděli, že vodní dýmka není škodlivá. Právě z toho důvodu by bylo vhodné v budoucnu zaměřit různé besedy právě na toto téma. Vzhledem k tomu, že šikana se na nižším stupni gymnázia

vyskytla v minulém školním roce a žáci na toto téma měli dostatek přednášek, nezjistila se žádná nová fakta ohledně šikany na zkoumané škole.

Ačkoliv dotazníky neprokázaly žádný závažný výskyt sociálně patologických jevů, je zapotřebí situaci na škole dále sledovat. Žáci mají o tyto informace zájem, byli by rádi za více programů od organizace Portus. I přesto, že je to velmi časově a finančně náročné, stálo by za úvahu přidat alespoň jeden program ve školním roce navíc.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ:

1. BÁRTÍK, Pavel, MIOVSKÝ, Michal (ed.). Primární prevence rizikového chování ve školství. Vyd. 1. Praha: Sdružení SCAN, c2010. ISBN 978-80-87258-47-7.
2. EMMEROVÁ, Ingrid. Prevencia sociálnopatologických javov v školskom prostredí. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2007. 129 s. ISBN 978-880-8083-440-1.
3. FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. Sociální patologie, Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 2009, 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.
4. GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
5. GIDDENSE, Anthony. Sociologie. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
6. GRECMANOVÁ, Helena. Klima školy: soubor dotazníků pro učitele a rodiče. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012. Evaluační nástroje. ISBN 978-87063-80-4.
7. HOLEČEK, Václav. Psychologie v učitelské praxi. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-3704-1.
8. JEDLIČKA, Richard. Děti a mládež v obtížných životních situacích : nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. Vyd. 1. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.
9. KOLÁŘ, Michal. Bolest šikanování. Vyd. 1. praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.

10. KOLÁŘ, Zdeněk. Výkladový slovník z pedagogiky. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3710-2.
11. KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-807-3673-833.
12. KYRIACOU, Chris. Řešení výchovných problémů ve škole. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
13. LAŠEK, Jan. Sociálně psychologické klima školních tříd a školy. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001. ISBN 80-704-1088-4.
14. LAZAROVÁ, Bohumíra. První pomoc při řešení výchovných problémů: Poradenské minimum pro učitele. 1. vyd. Praha: Agentura Strom, 1998. ISBN 80-86106-00-4.
15. LINHART, Jiří a PETRUSEK, Miloslav a VODÁKOVÁ, Alena a MAŘÍKOVÁ, Hana. Velký sociologický slovník, Praha: Karolinum. 1996. ISBN 80-7184-310-5.
16. MAŇÁK, Josef. Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1880-1.
17. MATOUŠEK, Oldřich a MATOUŠKOVÁ, Andrea. Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011, ISBN 978-807-3678-258.
18. MIOVSKÝ, Michal. Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy. Vyd. 1. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. ISBN 978-80-87258-74-3.
19. MÜHLPACHR, Pavel. Sociopatologie. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-802-1045- 507.

20. MUHLPACHR, Pavel. Sociální patologie. Brno : Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2511-5.
21. NEŠPOR, Karel, SCÉMY, Ladislav a PERNICOVÁ, Hana. Zásady efektivní primární prevence. Praha, 1999.
22. PRŮCHA, Jan, MAREŠ, Jiří a WALTEROVÁ, Eliška. Pedagogický slovník. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
23. ROGERS, Vanessa. Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.
24. ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. Jak na šikanu. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, Pro rodiče. ISBN 978-802-4729-916.
25. SUCHÝ, Adam. Mediální zlo - mýty a realita: souvislost mezi sledováním televize agresivitou u dětí. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-926-9.
26. VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

1. BRATEKOVÁ, Jitka. Problematika sociálně patologických jevů. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2009. [cit dne 28/10/2015]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/189629/pedf_b/
2. BÖHMOVÁ, Kateřina, 2013. Kriminalita dětí a mládeže Karlovarský kraj. [Online]. Cit. dne [10/11/2015]. Dostupné z: <http://www.kr-karlovarsky.cz/krajsky-urad/cinnosti/Documents/Kriminalita-deti-mladez-sikana-Bohmova.pdf>
3. Co je kyberšikana. 2009. [Online]. Cit. dne [11/11/2015]. Dostupné z: <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/14/39/lang,czech/>
4. HLADÍK, Michal, 2010. Alkohol u dětí. [online]. Cit. dne [19/11/2015]. Dostupné z: <http://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2009/01/14.pdf>
5. Informační portál o drogách a návykových látkách. [Online]. Cit. dne [27/12/2015]. Dostupné z: <http://navykovelatky.cz>
6. KLUMPNEROVÁ, Lenka. 2013. Záškoláctví. [Online]. Cit. dne [15/11/2015]. Dostupné z: <http://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/zaskolactvi/Stranky/Z%C3%A1%C5%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD.aspx>
7. MŠMT: Metodický pokyn Čj.: 14514/2000-51 k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Praha, 2000. [Online]. Cit. dne [10/02/2016]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/7253_1_1/download/
8. Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže. Praha: 2013. [Online]. Cit. dne [02/02/2016]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>

9. NEŠPOR, Karel, CSÉMY, Ladislav a PERNICOVÁ, Hana. Problémy s návykovými látkami ve školním prostředí. Praha, 1998. [Online]. Cit. Dne [28/12/2015]. Dostupné z:
<http://www.zkola.cz/rodice/socpatologjevy/zavislosti/Documents/ProblemySNa vykovymiLatkamiVeSkolnimProstredi.doc>
10. NOVOTNÝ, Jiří a PŠENIČKOVÁ, Petra. 2012. Metodik prevence. [Online]. Cit. dne [27/12/2015]. Dostupné z:
http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/M/Metodik_preve nce
11. STEIGEROVÁ, Klára. 2010. Televize – násilí a dospívání. [Online]. Cit. dne [25/11/2015]. Dostupné z:
http://www.hcjb.cz/04_O_cloveku/04_Zlo/0404006.html?table=O_cloveku&nr= 230
12. Školní vzdělávací program Gymnázia Prachatice. [Online]. Cit. dne [02/03/2016]. Dostupné z:
<http://www.gympt.cz/info/svp/svp.pps>
13. Věstník ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Praha, 2007. [Online]. Cit. dne [10/02/2016]. Dostupné z:
file:///C:/Users/Lenka/Downloads/MSMT11_07.pdf
14. Výroční zpráva Gymnázia Prachatice 2014/2015. Prachatice, 2015. [Online]. Cit. dne [02/03/2016]. Dostupné z:
<http://www.gympt.cz/dokumenty/zprava2015.pdf>
15. Zákon o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání. [Online]. Cit. dne [02/01/2016]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-40>

16. 10 nepravd o záškoláctví. [Online]. Cit. dne [15/11/2015]. Dostupné z:
<http://www.zachranny-kruh.cz/pro-verejnost/kriminalita-rizikove-chovani/zaskolactvi-a-jine-problemy-ve-skole/10-nepravd-o-zaskolactvi.html>

SEZNAM PŘÍLOH:

1. Dotazník pro učitele
2. Dotazník pro žáky

Příloha č. 1

DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ PRO POTŘEBY DIPLOMOVÉ PRÁCE

SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

Dobrý den, jmenuji se Lenka Illyová a jsem studentkou pátého ročníku Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity. Pro potřeby mé diplomové práce (Prevence sociálně patologických jevů) bych Vás ráda touto cestou požádala o anonymní vyplnění tohoto krátkého dotazníku. Vzhledem k anonymnímu vyplňování prosím o upřímnost odpovědí. Předem Vám děkuji za čas, který věnujete mému výzkumu. Mnohokrát Vám děkuji za pečlivé vyplnění dotazníku a za čas tomu věnovaný.

Pohlaví:

1. Jaké jsou podle Vás příčiny sociálně patologických jevů?

- Rodinné zázemí
- Osobnostní předpoklady žáka (politické projevy, úzkostné stavy, labilita, aj.)
- Genetické předpoklady
- Vrstevnická skupina
- Náročné životní situace (se kterými se žák nedokáže sám vyrovnat)
- Jiné – vyjmenujte:

2. Jak hodnotíte spolupráci s rodiči s ohledem na sociopatologické jevy?

- Problémová
- Bezproblémová
- Uveďte příklady:

3. Jak hodnotíte důležitost komunikace a spolupráce s rodiči při výskytu sociopatologických jevů na škole?

- Důležitá
- Nedůležitá
- Uveďte příklady:

- 4. Jak vnímám sociální rozdíly mezi žáky v jednotlivých třídách? (zda se zde setkáváme s hranicí chudoby, víme, že nejohroženější je matka samoživitelka se dvěma dětmi? aj.)**

- 5. Jak postupovat preventivně proti nekázní žáků?**

- 6. Jak postupovat preventivně proti patologickým jevům?**

- 7. Jak hodnotíte preventivní programy, které pro školu zajišťuje školní metodik prevence prostřednictvím neziskové organizace Portus?**

Děkuji za Váš čas a ochotu!

Příloha č.2

DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ PRO POTŘEBY DIPLOMOVÉ PRÁCE

SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY

Dobrý den, jmenuji se Lenka Illyová a jsem studentkou pátého ročníku Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity. Pro potřeby mé diplomové práce (Prevence sociálně patologických jevů) bych Vás ráda touto cestou požádala o anonymní vyplnění krátkého dotazníku. Vzhledem k anonymnímu vyplňování bych Vás ráda poprosila o upřímnost vašich odpovědí.

Mnohokrát Vám děkuji za pečlivé vyplnění dotazníku a za čas tomu věnovaný.

Pohlaví:

- Muž
- Žena

Třída:

- 1. Víte, co je to prevence?**

- 2. V čem spatřujete prevenci sociálně patologických jevů (jako jsou například šikana, kyberšikana, drogy či návykové látky) na Vaší škole?**

- 3. V čem Vám může škola, dle Vašeho názoru, pomoci?**

- 4. Jak hodnotíte preventivní programy, které jste již absolvovali? (například programy organizace Portus či Phénix)**
 - Poučné, dozvěděl(a) jsem se nové informace
 - Zajímavé, ale vše jsem již znal(a) z hodin OV
 - Nelíbily se mi

5. Myslíte si, že jsou preventivní programy potřeba? Pokud jste uvedli NE, vypište zde důvody:

- Ano
- Ne
- Důvody:

6. Setkali jste se někdy ve svém okolí či ve škole s jevy, jako je například šikana či kyberšikana? Pokud ano, o jaké činy se v rámci šikany, kyberšikany jednalo?

- Ano
- Ne
- Vypište:

7. Stali jste se, i nechtěnými, účastníky šikanování? Pokud ano, jak jste situaci řešili?

- Ano
- Ne
- Řešení situace:

8. Pohybuje se ve Vašem okolí někdo, kdo má zkušenosti s drogami? Pokud ano, o jaké drogy jde?

- Ano
- Ne
- Vypište:

9. Máte vy sami nějaké zkušenosti s návykovými látkami (drogy, alkohol, cigarety, aj.)? Pokud ano, uveďte s jakými.

- Ano
- Ne
- O jaké látky se jedná:

Pokud jste v předchozí otázce uvedli odpověď „ne“, tak pro Vás končí toto dotazníkové šetření. Pokud jste uvedli „ano“, pokračujte, prosím, dále.

10. Jak často tyto látky užíváte?

11. Za jakým účelem užíváte tyto látky?

Děkuji za Váš čas a ochotu!